

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

J. Chr. Qvistgaard

Indbydelsesskrift til den offentlige

Examen i Slagelse lærde Skole

C. II. Litr. B.

Indbydelseſkrift

til

den offentlige Examen

i

Slagelse lærde Skole

i September 1835.

Xf

J. Chr. Qvistgaard,

Skolens Rector.

Slagelse.

Trykt i P. Magnus's Bogtrykkerie.

1835.

Til Fortsættelse af de i Aaret 1831 og 1832 som Skoleprogrammer udfomne Efterretninger om Slagelse lærde Skole var og er det den nærmeste Hensigt at samle og meddele Oplysning om, hvor og i hvilke Stillinge i Stat og Kirke denne Skoles Dimittender i sin Tid have været, eller endnu ere, anbragte. Afskillige Bidrag til saadan Oplysning ere allerede samlede; men til den forønskede Fuldstændighed fattes endnu saa Meget, som tildeels kun ved et Ophold i Hovedstaden, til hvilket Omstændighederne endnu ei have givet mig Leilighed, kan være at sege, at jeg hidtil ei har kunnet begynde i den Orden, jeg maatte ønske. Smidlertid vilde jeg, for det lille Skolesamfund, hvilket jeg staaer nærmest, gjerne give de Unge Anledning til nøiere at kjende og betragte Nogle af dem, der engang betraadte samme Grund, som de, og samlede der de Videnskabernes Elementer, ved hvis videre Bearbejdelse, Udvikling og Anvendelse de gjorde det Land Gavn og Ære, i hvis Skjød de vare opfostrede.

Et Dødsfald, som tilbrog sig i Efteraaret 1833, gav min Tante et stærkt Stød i denne Retning. Doc-

tor og Professor Theologiæ Jens Møller, een af Danmarks yndede og agtede Lærde, en Mand, hvem mange af Fædrelandets Theologer mindes som academisk Lærer, og mindes ham med Skjønksomhed, en Mand, som desuden ved sin utrættelige fleersidige Driftighed som Skribent ei alene har vundet et fordeelagtigt Beskjendtskab og et hæderligt Navn hos den danske Litteraturs Elskere i flere Klæbser, men hvis Eftermæle længe vil staae agtet og elsket i hans Skrifter, blev i sin kraftigste Alder og midt i sin fyldebrige Virksomhed kaldet bort fra de mange Udkast, han endnu havde gjort til fra sin Side at udbrede christelig og videnskabelig Aand og Dplysning. I blandt hans historiske Meddelelser staaer hans i Aaret 1817 i theologisk Bibliothek 12te Bind udgivne Beskrivelse over Biskop Balles Levnet og Fortjenester ingenlunde nederst. Den Mand, han beskrev, var saa mærkelig i den theologiske Verden, at han fortjente et Mindesmærke, som Tiden ikke kunde forælbe, og som ei blot hvilede paa hans Gravsted, men stod tilgængeligt og talende paa mange Steder i Danmark og flere Lande. Jens Møller satte ham dette Minde, og det skal vel ikke feile, at Mange, i Erkjendelsen af den Barme, den Kjærlighed og den Sandhed, med hvilken det blev sat, følede sig dragne med Hviagtelse til ham, som satte det, og fandt, at den Dmtalte og den Talende her vare hinanden værdige. Mig faldt den Tanke ofte ind ved Læsningen af Jens Møllers Biographier saavel over Balles, som over Andre: „Gode Møller! der bør og findes Nogen, som engang skriver Dit Levnetsløb“. At dette Løb saa snart skulde være endt,

tænkte jeg dog ikke. Han døde, og en Bennehaand har allerede reist hans Minde iblandt os, et Minde, som desuden bevares hos saa Mange. Men i det nu baade Balle og Møller ere Fostersønner af Slagelse Skole, kan det jo og være denne Fostermoder kjert at nævne dem for sine nuværende Børn — ei just af Forfængelighed, thi Skolens Navn er kun et dødt Mærke, og det Liv, som nu rører sig i Skolen, kan jo Intet tilegne sig af disse Mænds Hæder; men for at gribe enhver Leilighed til at vise den Uge, at Fromhed og Flid er en sikker Veie til Duellighed og til Hæder. Naar jeg altsaa her henplanter paa Skolens Grund en Afslægger af de Blomster, der staae paa Balle's og Møller's Grave, saa seer jeg, saa godt som nogen Anden, at heri ikke er noget Originalt eller nogen literair Fortjeneste; men at Fromhedens og Flidens Veie er den menneskelige Værdigheds slagne Landevei, hvor kun Dyd og Plikt og Selvopoffrelse kræver Bompeng og erstatter dem rigeligen, det er den Dørbetegnelse, jeg saa gjerne seer vaakt og leystyrket: og kunde jeg dertil bidrage, saa var Bidraget altid af Værdie.

Nicolai Edinger Balle er fød i Holland den 12te Oct. 1744. Hans Fader, Søren Balle, var Degn for Besterstovs og Kappels Menigheder. Et blot den Omstændighed, at Balle's Fader var en for sin Tid og over sin Stilling lærd Mand, har uden tvivl bidraget til, at Sønnen tidligen fik Greb paa og Aand for boglige Syssler af høiere Lendents, end de,

der ialmindelighed kunne falde i Almuebørns Lod, efterdi Faderen, hvis Kundskaber og Gaver strakte sig udenfor hans Embedsgrændser, søgte at anvende dem paa sin Søn, for, om mueligt, at fremhjelpe denne til et høiere Embedsmaal, end det, han selv havde naaet; skjøndt hans dristigste Planer sikkert aldrig ere stegne høiere for Synnen, end til et Præsteskald, og ingenlunde til den første Bispestol i det nordiske Tvillingrige; men hvad der i vor Valles Embede som Præst og som Biskop var ham lige saa nyttigt til at gjøre de christelige Sandheder klare og kjere for Folket, som hans Kærdom til i disse samme Egenstaber at give ham den Anseelse og Vægt, hvortil Liden trængte, og ved hvilken han under meget betænkkelige Conjunctioner soutenerede sin Standpunkt til Religionens og Kirkens Fordeel — jeg mener, hans lykkelige Popularitet — for den havde han uidentvivelig sin paa Landet og i Forening med Almueungdommen tilbragte Barndom for en god Deel at takke. Religionslæreren, fra den høieste til den laveste, maa være saa godt udstyret med Kundskab og Kærdom, som han vil; i hans praktiske Virksomhed for Christendommen vil Fortroelighed med Almuens Mand, og den Gave at kunne gaae ind i dens Fatteevne, være Veien, paa hvilken han bedst kommer Sjælene imøde, og Baandet, ved hvilket han sikkerst drager dem til sig.

Valle blev af sin Fader underviist hjemme indtil han var 11 Aar, da han kom i Nafskovs latinske Skole. Det var imidlertid ikke Drengens første Tilbøielighed at studere, han havde derimod en Forkjærlighed for Sævæsenet, og han har endnu i sine modne Dage

yttret, at han gjerne havde ønsket at kunne bære den blaae Kjole istedetfor den sorte *). Naar man derfor paa den ene Side maa billige, at Faderens Ønske var Sønnens Lov, hvilket, naar Ønsket er fornuftigt og billigt, man gjerne vil raade den Unge at agte paa, saa kan man paa den anden Side, af den Fremgang, Sønnen indtil sit ellefte Aar havde gjort, slutte, at han lige saa lidt har arbeidet *aliena a Musis voluntate* som *invita Minerva*. Thi ved den foreløbige Prøve i Naksbov Skole bes fandtes han allerede moden til øverste Plads i anden Lectie, og under hjerlig Veiledning af Hører Børrebye steg han snart til tredie Lectie, igiennem hvilken hans Flid i kort Tid bragte ham. Hans Fader brev

*) I Aaret 1801 siger han i sin Opfordring til sine Medborgere: „Ach hvorfor blev det ikke min Lod, som det fra Ungdom af var mit Ønske, at bære den blaae Kjortel istedetfor den sorte; jeg skulde saa glædeligen være med at hilse Fjenden med dansk Torden og lære ham at brase op for retskaffen Hjerlighed til Fødeland. Men dersom I stjøttede om at have en Sanger med, der i Kampens Hede kvæder Liv og Varme i Hjerternes; jeg synger godt, om jeg selv skal sige, og jeg skulde synge af Hjertets hele Fylde, med inderligst Troe paa Gud, midt under Brag og Drøn, midt i Luerne, som kunde det være i Herrens Tempel“.

Web at anføre denne Meddelelse efter Møller, kan jeg ei undlade at tillægge, at Balle sitdigt ud paa Aftenen den 2den Sept. 1807, længe efter at Bombardementet var begyndt, gik omkring paa Kjøbenhavns Volde, talede til og med de der staaende Bevæbnede. Den gamle Mand udtrykte from Patriotisme og ungdommeligt Mod. Jeg saae og hørte Absalon, tænkte paa Gustav Adolf og Daniel Rantzau.

verlede stadigen med ham paa Latin, og bidrog saaledes fraværende til at øve ham i dette Sprog, som i de Dage med Rette gav de lærde Skoler deres Navn. Walle var fattig, og blev underholdt af Byens godgjørende Borgere. I Aaret 1758 døde hans Fader, efter forud at have taget den Beslutning at forsette Sønnen fra Nakskov til Slagelse Skole, deels fordi Nakskov Skole paa den Tid leed under nfordeeltige Afverlinger (formodentlig hyppige Lærestifter), deels fordi Slagelse Skole loffede den fattige Discipel ved sine betydelige Stipendier, men ubentvøvl især fordi Rector Nyhus var bekjendt som en udmærket Latiner. Denne sidste Omstændighed var det og, som fremfor Alt tiltalte den faderløse fiortenaarige Walle, saa at han fulgte den for ham af Faderen fattebe Beslutning, og drog med sin Moders Samtykke til Slagelse. Hans udbortes Udstyr til denne Reise og til at etablere sig i en fremmed Bye var foruden de Klæder, han bar, et hæderligt testimonium vitæ fra Rectoren i Nakskov og halvottende Rigsdaler. I sin egen haandstrevne Levnetsbeskrivelse omtaler han med Taknemmelighed en Skipper, der førte ham gratis med paa sit Fartøi fra Nakskov til Nyborg *). Fra Nyborg, for

*) At gjøre godt i Guds Navn har allerede sin Løn i sig selv, om det endog ei altid lønner sig ved synlige Frugter. Dersom denne Skipper har levet noget længe, og lagt Mærke til, hvad Walle omsider blev, maa det have trydret ham engang at have fortjent den faderløse Drengs Betsignelse. — Jeg mindes her, at en fattig Indsibderens Løs Søn i Sjælland engang tiggede sig igjennem Landet for at komme til Aalborg i Latinstole. Paa denne sin Reise, som kun det barndommelige lette Sind og de

tæller Møller, gif han for eent af sine sidste Dalere over til Korsøer, og derfra lagde han tilføds Veien til Slagelse tilbage. Saa ene, saa fremmed, saa fattig, kom Nicolai Edinger til denne Bye; og saa ofte han siden som Biskop har passeret Veien imellem Slagelse og Korsøer, er det let at forestille sig, hvilke Følelser der have rørt sig i hans fromme og stiensomme Sjæl, der sikkert hylbede den paulinske Beskjendelse: „Af Guds Raade er jeg, hvad jeg er“. I Slagelse Skoles Protokol er af Rector Rhud om ham antegnet følgende:

Nicolai Edinger Balle.

Fød 1743 *), Faderen har været Degn i Kolland for Westenskov og Capel Menigheder. Bar død, Moderen, som lever i Enkestand i Raskov i Kolland, har sat ham i Skolen, hvor han havde testimonium fra Rector i Raskov, meget berømmelig, og Caution fra Sr. Jochum Fers Top, Klokker og Catechet

Blleber, Haabet tegner, kunde gjøre overkommelig, kom han til Siimfjorden, og i Fortvivlelse over den lange Wei, han skulde gjøre for at komme udenom den, gif han græbende ved Stranden. Her møder ham en Bonde, som eiede en Baad, og denne sætter af Medlidenshed Drengen over Fjorden, som paa dette Sted er omtrent 3 Miil bred. Gud vilde, at den lille Bagabond kom lykkelig i Kalborg Skole og lykkelig derfra, blev omsider Præst i det Sogn, hvor hans ædelmodige Skipper boede, fandt ham levende, men gammel og svag, og havde den Fornøielse at gjøre ham godt til hans Død. (Matth. 10, 41. 42. Ebr. 13, 2.)

*) Hertil er i sin Tid med Biskoppens egen Haand noteret: „NB. 1743 skal være 1744 d. 12te October.“

i Raskov, at han skulde afsløvere sit *cursum academicum* *). Han havde lært *Theol. cateches.*, af *Hist. univ. 7 periodos, hist. sacræ, 4 monarchiarum et patriæ. Ex novo Test. 4 Ev. et acta Ap. 3 Libr. Curtii, 2 Virg., Corn. Nepos, Fabulæ Phædri.*

Stipendier nød

han til St.

Hansdag 1760

ialt 31 Rd. 2 Mk., modt. 18, opl. 13 Rd. 2 Mk.

— til St.

Hansdag 1761

ialt 43 — — modt. 24, opl. 19 — —

— til St.

Hansdag 1762

ialt 69 — 2 — modt. 24, opl. 45 — 2 —

143 Rd. 4 Mk.   66   77 Rd. 4 Mk.

Dimitteret St. Hansdag 1762.

I hvilket Aar, eller hvad Tid paa Aaret Balles kom i Slagelse Skole, er i Skoleprotokollen ikke noteret; men at det er skeet i Aaret 1759, er klart deraf, at en Hausbild er indtegnat nærmest foran ham, og en Skov nærmest efter ham, begge i Aaret 1759. Balles Skoletid i Slagelse er altsaa tre Aar, og disse tilbragte han i øverste Lectie under Rector Mag. Rhud og Conrector Mag. Borch, hvis Duelligs

*) En saadan Caution seer jeg noteret for de Allerfleste af dem, som i Rhuds og Wølbikes Tid ere optagne i Skolen. Si at spille Skolens Stipendier paa Subjecter, for hvilke de ikke vare til, er vistnok en gyldig Grund til saadan Forsigtighed. Men meget ofte er dette Lovte ikke fyldestgjort; og det blev altid lige betænkeligt at give og at tage en saadan Caution, naar den ellers skulde have nogen Betydning.

hed som Lærere den brave og lærvillige Yngling vidste at benytte, uden at lade sig henrive af den Uorden, som Møller mener allerede paa den Tid at have fundet Sted, som en Følge af Rhuds svagelige Godmodighed, hvilken omfider bragte Skolens Anseelse meget i Forsald. „For Disciple, som Valle“, siger Møller med Sandhed, „er al Tugt overflødig; ham smittede Tidens Raahed lige saa lidt som dens flette Sæder, imod hvilke hans vedholdende Flid sikrede ham. Denne har jeg hørt meget berømme af adskillige Præster, som havde gaaet i Skole med ham, om ellers noget saadant Vidnesbyrd gjøres behov“. Der er heller ingen Tvivl om, at det var Valles stadige og vel rettede Flid, mere end just aldeles eminentes Gæver, der gjorde ham til den elskelige og haabefulde Yngling, og senere til den dygtige Mand. Maatte et saadant Forbillede altid tiltale de Unge paa Skoleveien!

De Stipendier, Valle nød i Slagelse Skole, løbe egentligen ikke høit, hvilket tildeels maa forklares af den korte Tid, i hvilken han var der, skjøndt det erfares, at Andre i lige Tid have faaet Mere. Om sine Vilkaar i Slagelse udtrykker han sig i sine ældre Dage saaledes: „Skjøndt blottet for al Formue, savnede jeg dog ikke nødtørftigt Udkomme, fremhjulpen i Særdeleshed af ædle Borgere, som aabnede mig fri Udgang til deres Bord, skaffede mig Huuslye og sørge for mine øvrige Fornødenheder. Deres Minde, en Hausbils, en Straandes, en Wildgaard's, en Wahls, en Hochlands, skal stedse være mig

helligt og dyrebart *). Min brave Rector *R h u d* var en herlig Latiner. Jeg lærte her baade at tale og skrive med Færdighed **). Min Conrector, den rebelige Magister *B o r c h*, nedlagde hos mig saa god Grund i det Hebraiske, at jeg kunde vejlede mine Meddisciple til *Baade for mig selv i meer end een Henseende*'.

Forinden vi ledsage *Balle* fra *Slagelse Skole*, er det interessant at spore den *Barme* og *Erkjendtlighed*, med hvilken han senere, som *Skolens* *Dyrighed*, erindrede, at han engang var dens *Discipel*. Fire Gange har han i sin *Embedstid*, som *Bisshop*, visiteret *Skolen*, og hver Gang tegnet i *Skolens* *Protokol*. Den første Gang, den 12te Juli 1781, har han først noteret, i hvad *Orden*, paa hvad *Maade* og med hvad *Udsald* den foretagne *Prøve* foregik; dernæst udtaler han sin *Glæde* over at finde sine to gamle *ekstede* *Lærere*, *Mag. B o r c h* endnu i sin *Function*, og *Rector Mag. R h u d* i *hæderligt* *Trium*. Derefter slutter han saaledes: „At jeg haver været en lykkelig *Discipel* un-

*) Den Skik at gjøre vel imod fattige *Skoledisciple* vedligeholder sig endnu i *Slagelse*, og jeg har i 16 Aar lagt Mærke til flere *Exempler* derpaa.

**) Under de i hiin *Tid* bestaaende *Skolevilkkaar* maatte det latinske *Sprog* nødvendigvis vorde fortrinligen indøvet, da de allerfleste *Præcepta* lærtes af latinske *Lærebøger*. Ifølge de *Love*, som tidligere gjaldt for *Skolens* *Kostgængere* i *Hospitalet*, skulde nemlig en *Discipel* straffes, om han i *Skolen* eller udenfor talte *Dansk* med *Meddisciple*. Der anvendtes altsaa i de *Tider* mere for det latinske *Sprog*, end man endog nu er istand til at anvende for *Moderersmaalet*. *Tiden* har fundet dette at være et *Misforhold*.

der saa brave Lærere i denne gode Skole, skal ihuskommes med sønlig Taknemmelighed indtil mit sidste Mandedræt.

Dr. Nicolai Eddinger Valle*),
Biskop i Sjælland."

*) Denne Skønsmhed hos Valle gjør vistnok Skolenære, men ham selv ikke mindre. Den er nemlig en meget naturlig og ædel Modgift imod den Fordringsaaend, til hvilken Mange ellers saa let kunne fristes. Skal Skolesarbeidet af den Unge ansees for Tvang, Flid for Noget man for Skolens Skyld maa øve, Statens igjennem Skolens Aaend flydende Velgjerninger som blot Skyldighed, Universitetstivet, for saavidt, som der skal arbeides Noget, som en Skærpsild, Forkjæmelse og Befordring som blot Fortjeneste, saa komme Staten og dens videnskabelige Alumner aldrig rigtig til at forstaae hinanden. Hvor betydelige de Kræfter ere, Staten opoffer for den Unge, allerede inden han bliver Student, er maastee ei altid saa indlysende for enhver Paagjældende, som det kunde være. Tager man til Exempel en lærd Skole i en af Provindskjøbstæderne, saa er Discipelantallet i Gjennemsnit omtrent 45. Naar nu beregnes, at Nogle, skundom Mange, gaae ud fra Skolebanen og ind paa andre Veie, for hvilke det lærde Skolevæsen, som saabant, ikke er eller kan være antagt, saa kan det antages, at Dimittenderne fra en saadan Skole det ene Aar med det andet ville blive Tre, i det Høieste Fire. Ere nu en saadan Skoles faste Udgifter (Lys og Brænde, som Disciplene betale, fratregnet) aarligen omtrent 6000 Rdd. Sølv, til hvilket Beløb Lønninger, Pensioner, Renter af Bygningsværdien, Skatter, Reparationer m. v. sikkert paa de fleste Steder opløbe, saa koster enhver Student fra Provindsernes Skoler, inden han ved Universitetet vorder indskreven, Staten 1500 & 2000 Rdd. Sølv, altsaa omtrent 200 Rdd. Sølv for hvert Skoleaar, om han

Balle visiterede Slagelse Skole anden Gang den 1ste Aug. 1789, og erklærede sig tilfreds med de givne Prøver, samt glædede sig over endnu at finde sin gamle elskede Lærer, Conrector Mag. Borch, i Virksomhed. Ved hans tredie Visitsats den 5te Oct. 1796 havde Mag. Borch, i Forening med Rector Prof. Wølbike og de øvrige Lærere, foranstaltet Skolen pyntet og om Aftenen illumineret, samt en Grotte og Pyramide anbragt, ved hvilken Keilighed her til Ære for Skolens hædrede Fostersøn blev under smuk Musik affungen en Ode i Skolens Navn, forfattet af Jens Møller, som da var Discipel i Skolen. Balle erklærer i Skoleprotokollen, at denne Høitidelighed inderligen rørte ham, at han i en kort Taksigelsestale tilkjendegav sine Følelser, og tilføier: „Jeg forbeholder mig at vise Taknemmelighed i Gjerning, hvor til Gud vilde unde mig sin Naade og Belsignelse“. At denne Mandens Uttring var mere end et Udtryk af Diebliffets Indtryk, erfarede Jens Møller, da han Aaret efter var bleven Student, idet Bisoppen lod

endog aldeles intet Beneficium har nydt, og saaledes maaste mener, at han i denne Henseende er Staten Intet skyldig. Jeg veed nok, at man ikke skal anslaae den unge tilkommende videnskabelige Statsborger i Penge ligesom et andet Dyr; men man bør ikke oversee den Omstændighed, at Pengekraft er en nødvendig Betingelse for Mueligheden af hans Dannelsse, og at Staten her just vækker Forældre og Forsørgere en ret kraftig Haand, og fortjener derved den Unges alvorligste Skjønsonhed og hans Taknemmelighed som hans anden Moder, og har en høi og hellig Fordring paa al den Kraft og Dygtighed, han som Mand kan udvikle.

hans Logis opspørge, og indbød ham en Søndag til sit Bord. Møller befjender, at denne Ære var stor i hans Dine og virkede stærkt ind paa hans academiske Udfærd; og det vil ikke feile, at til enhver Tid, naar Ting, Omstændigheder og Forholde betragtes for hvad de virkelig er, maa en saadan Årsag have en saadan Virkning. Ved at tage denne Tanke ligefrem, seer man det Dnsse saare naturligen fremgaae, at de Unge altid maatte betragte Tid, Omstændigheder og Forholde for hvad de virkelig er, for saaledes at gjøre saabanne Årsager muelige og saadanne Følger virkelige. 1802, den 25de Mai vistserede Balle fjerde og sidste Gang Slagelse Skole. Ligesom han forrige Gang havde lagt Mærke til Jens Møller, saaledes nævner han denne Gang med særdeles Udmærkelse: Molbeck, Bonnier, Brinch, Scheel, Ingemann, Grüner, Pedersen. Rector Wølbike var da for det Meste sengeliggende af en langvarig Sygdom, og hans Adjunct (Witthusen) nyligen udnævnt.

Møller siger, at Balle ved sin Dimission bragte et saa betydeligt Stipendieoplæg med sig, at han deraf kunde leve nogen Tid i Kjøbenhavn. Hertil kan kun bemærkes, at Oplaget af Balles Stipendier, ifølge Skoleprotokollen, har været 77 Rd. 4 Mk., af hvilket Beløb dog sikkert en Deel er medgaaet til Klæder og andet Udstyr for Studenterlivet, saa at hans contante Pengesumme neppe kan have været betydelig. Men da en Students tarvelige Ophold i Kjøbenhavn i Aaret 1762 o. f. har kunnet have sig paa lempeligere Vilkaar end i vore Dage, har Møller i Grunden Ret,

at Balle ved sine Stipendier for nogen Tid kunde være sikker for Trang i Kjøbenhavn, og var saaledes ogsaa i oeconomist Henseende lykkeligere, da han drog fra Slagelse, end da han vandrede dertil, saa at den fromme og følsomme Yngling vist ei har forsømt at gjøre en opmuntrende Sammenligning imellem sin Reise i Aaret 1759 og sin Dimissionsreise, eller at stjønne paa, at Gud forstaaer at vække Hjelp for Faderløse.

Bed Examen artium erholdt Balle, som man jo maatte vente, lutter gode Characterer, og vandt megen Yndest hos de daværende academiske Lærere i det philosophiske Facultet, hvis Forelæsninger han hørte. Efter 8 Maaneders Forberedelse tog han Examen philosophicum, og blev Baccalaureus. At vorde Præst, var en Attraae, Balle allerede tidligt havde næret, efterat hans Bestemmelse var bleven den at studere. Denne Attraae var sikkert vaft og understøttet af den brave og omhyggelige Fader. Den geistlige Bane gød paa den Tid det Held, at det Hæderlige, som opfylder og omgiver den, var mere almeenerkjendt, end det senere til enhver Tid har været, og naar de høiere Statsembeder og Lærerposterne ved Universitetet og Latinsskolerne undtages, var den og det almindeligste Maal, til hvilket en videnskabelig Forberedelse i hine Tider ledede. Smidlertid indsaae Balle allerede da, at en Theolog uden classisk Lærdom er ligesom eenarmet eller eengiet*); dog synes

*) Denne samme Erkjendelse udtrykte han i sin 1768 i Leipzig strevne Afhandling, de causis præcipuis errorum in religione, hvor han siger: „Florentibus litteris, religionem florere; extinctis istis,

her den Forkjærlighed for Latin og Hebraisk, han i Skolen havde fattet, at have ledet ham meest; thi Møller tør kun slutningsviis antage, at han i det græske Sprog maa have hørt Professor Muntze, som anvendte sin Lærdom i den græske Philologie til det nye Testaments Dplysning. Paa den Tid vare Prof. Eloquentiæ J. P. Ancher sen og Prof. lingv. orientt. Joh. Chr. Kall' udmærkede Docenter, den Første i den latinske, den Sidste i den hebraiske Philologie. Skjøndt Valle ved Professorernes paa hans Duclighed og Flid grundede Yndest tidligen vandt academiske Beneficier, saasom Communitetet og Rægent sen tilligemed et Par mindre Stipendier, samt ved Biskop Harboes Gunst Stipend. Clementinum, maatte han dog, i Betragtning af sit tarvelige Udkomme, for en Deel indskrænke sine philosophiske Studier, og holde sig nærmest til Theologien, for saasnart mueligt at fuldende sit academiske Cursus. I Aaret 1765 tog han theologisk Embedsexamen, og blev erklæret *Laudabilis cum distinctione*. At en saadan Character for theologisk Examen i hiin Tid ikke hørte til Dagens Orden, oplyses derved, at af 130, som i eet Aar underkastede sig denne Examen, erholdt kun 15 Laud., derimod 26 *Haud ill.* og 89 *Non cont.* For Befordring var maastee Examen's Characteren ikke af den Betydning, som den

corrumpi etiam hanc, imo deleri." For denne Afhandling tilbød Ernesti ham Magistergraden ved Universitetet i Leipzig; men Consistoriet i Kjøbenhavn decreterede ham for dette Skrift den samme Værdighed her hjemme.

burde være; og dersom Mængden da blot tænkte paa at komme, som det hedder, i Kjolen: saa lader det sig forklare, at Mange ei tog sig det nærmere med Vidensfaben, end til et nøisomt Huusbehov.

I det Aar 1765 blev theologisk Candidat, bøde hans Moder, Margrethe Dorothea Mundt, om hvem han sagde: „Efter hende har jeg arvet den Godmodighed, man kjerligen tilskriver mig“, men efter hende meente han og at have arvet det Hang til Melancholie, med hvilket han saa meget maatte kæmpe. I Sommeren 1766 holdt han sin Dimisprædiken med heldigt Udfald, og samme Aar holdt han, ifølge sin Forpligtelse som Regentianer, en Disputats, der handlede de genuino sensu dicti I Joh. 5, 16. Ved denne Disputats udviklede han en saadan Færdighed i at tale Latin, at hans Belynder, Dr. Holm, foreslog ham en Udenlandsreise, og tilvelebragte ham de dertil fornødne Stipendier. Han reiste i Efteraaret 1766, og Møller har af hans Stambog meddeelt os nogle af de Sentenser, i hvilke nogle af hans kjøbenhavnske Belyndere tiltalte ham deres Affæd.

Gramer: Pietas ad omnia utilis est.

Holm: εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς κατ' ἡμῶν;

Harboe: εἶνος ἔστι χρεία.

Kall: Fac ea, quæ moriens facta fuisset velis!

Thorlacius: Pietati fortuna famuletur.

Balle valgte Leipzig, deels maaskee fordi Gramer, som var en Sachser, der havde studeret og raadet ham at drage didhen, men meest fordi dette Uni-

versitet paa den Tid ansaaes at staae fuldkomment saa høit, som nogen af dets Søstre i det nordlige Lybskland. Han hørte her Ernesti, hvem vi kjende af hans Skrifter som Humanist og Theolog, Gellert som Moralist og praktisk Veileder i det tydske Sprog, som beundrede de Danstes Nemme til at lære fremmede Sprog*), og hvem Balle tilskrey, at han siden kunde prædike, tale og skrive lige saa godt paa Lybsk, som paa Danst.

I Maret 1767 fik Balle, ved Ernestis og Gellerts Indbest, Tilladelse til at holde den saakaldte Qvatember-Tale i Paulinerkirken, hvilket foranledigede, at Ernesti opmuntrede ham til at uddanne sig for Cathederet. Balles Hovedstudium var jo egentligen ikke herfra afvigende, og han kunde følgerigen søie sin lærde Belynder, og tænke paa Professorens uden at tilside sætte Præsten. Foruden Ernesti og Gellert kjendte Balle ogsaa Morus, Crusius, Joh. F. Bahrdt og Fischer.

*) Rigtignol synes Erfaring at godtgjøre, at Folk med et dannet Sproggehør finde, at det oftere lykkes en indfødt Danst at tale Lybsk rigtigt, end en indfødt Lybsk at tale rigtigt Danst. Men hvad det angaaer, at Gellert har fundet de Danstes Nemme i denne Henseende saa fortrinligt, saa er det at bemærke, at hvad Jac. Baden og Balle, hvem Møller nævner som dem, der fra den Tids Side have vaakt Gellerts Forundring, gjorde, kunne eller ville vel ei alle Danste gjøre; og ba det gjerne er, og billigen maa være Nogle af de Bedre, der have den Lykke at gjøre videnskabelige Udenlandsreiser, saa tør man her ikke sige: *Ex uno, aut paucis, disce omnes.*

I Foraaret 1769 forlod han Leipzig, ved hvilken Kælighed Ernesti skrev i hans Stambog: ἀληθευ-
ειν ἐν ἀγαπῇ; og Gellert: Vividum ingenium
perpetua vitæ innocentia, salubre verò corpus hi-
lari frugalitatis præsidio facile tuemur; Μοῦσ:
Το μὴ καλῶς λεγεῖν οὐ μόνον εἰς αὐτο τὰτο
πλημμελες, ἀλλὰ καὶ κακὸν τι ἐμποιοεῖ ταῖς
ψυχαῖς.

Det herlige Ombømme, Walle havde erhvervet sig i Leipzig, banede ham en søffelig Wei til og saaa at besøge Göttingen, hvor Theologie og Kirkehistorie havde Lærere, hvis Navne kunde vinke den Lærebegjerlige. Grev Reventlov henvendte sig til Cramer med Anmodning at skaffe sig en tydsk Hovmester til sine Sønner, som skulde til Göttingen. Cramer skrev herom til Gellert, og denne svarede, at han iblandt de tydste Studerende i Leipzig Ingen kjendte, der i enhver Henseende var saaa ducelig, som den danske Walle. Denne Erklæring og Cramers Anbefaling bestemte Grevens Valg, og Walle reiste da hjem for at hente sine unge Grever, med hvilke han i Juli Maaned 1769 reiste til Göttingen. De for de unge Grevers Bestemmelse passende Forelæsninger benyttede nu ogsaa Walle, for en Deel som Repetent for sine Myndlinger; men her ved vandt han da og i Lovkyndighed, Mathematik og Statsvidenskab en Indsigt, som han paa sin philosophiske og theologiske Wei venteligen ellers ikke havde søgt, men som det sikkert ved mangen Keilighed har gavnet og glædet ham at have erhvervet.

Tilligemed Walle studerede flere Danske i Göttingen

gen, nemlig Lorenz Ancher, Claus Frees Hornemann, Herm. Treschow og F. G. Sporon. Ved sin ægte og elegante Latinitet indbyndede Balle sig hos Heyne, og ved sin Interesse for Kirkehistorien hos Walch. Møller mener, at han mindre holdt sig til Michaelis, fordi dennes Forelæsninger stundom vare noget vel snaksomme og spørgende. En Maneer, rigtignok, som paa Cathederet kan gaae for vidt. Da Balles Ven, Lorenz Ancher, i Maret 1770 disputerede for Magistergraden, opponerede Balle imod ham; og ogsaa her vandt hans latinske Talefærdighed et saadant Bifald hos de tilstedeværende Professorer og selv hos Heyne, at de i Forening anbefalede ham til Universitetets Curator, som strax tilbød ham Plads i det theologiske Seminarium, som Repetent med 200 Daler aarlig Løn og Løfte om Professorat i Tiden. Balle havde bestemt sig for at modtage Tilbudet, og derfor søgt og faaet Entledigelse fra sin Hovmesterpost. Men Kjerlighed og Taknemmelighed holdt ham til Danmark, og Migt bød ham at erhverve Tilladelse til at træde i fremmed Tjeneste. Paa hans Ansøgning svarede man ham, at Fædrelandet havde den nærmeste Fordring paa ham, og at et Decanat paa Communitetet og én Plads paa Borchs Collegium stod ham aaben. Balle drog altsaa hjem til Danmark for der at udvikle Frugten af sin i Hjemmet og i Udlandet erhvervede Duelighed. Møller siger: „Harde Balle modtaget den ham i Göttingen tilbudne Ansættelse, vilde han uden tvivl der, paa Europas første Høistole, være bleven en langt navnkundig

gere Theolog, end han i det lille affidesliggende Danmark kunde blive; men den danske Kirke skulde da ei have høstet de store Frugter af hans Lærdom, Nidkjerhed og Arbeidsomhed." Dette er vel sandt; men hvad Indflydelse Balle som Professor i Göttingen kunde have havt eller faaet paa den theologiske Aands Sving og Udvikling i Tyskland, kan Ingen vide; derimod synes Ingen at kunne tvivle om, at han just tjente Danmark i en Periode, i hvilken dette ei uden Savn kunde have undværet en saadan Mand. Thi vel fattedes det ikke Danmark i hiin Tid paa lærde Theologer; men den Aandsretning, der da i Danmark var fornøden som Bærn imod Overraskelse af det Nye og Vigvante, der deels i en aldeles excentrist Charakteer, deels i en utidig og lidet besteden Rationalisme ofte under en skuffende Farve producerede sig, den var hos Nogle af disse Lærde ikke saa fjendelig, som hos Balle, og hos Andre var den blottet for den Kraft, uden hvilken den ikke kunde gjøre sig gjældende*).

I omtrent 1½ Aar var Balle i Göttingen, og hans Minde var der kjerligen opbevaret hos Walch og Heyne, hvilket hans Landsmænd, som senere have besøgt Göttingen, have vidnet. Ved Afskeden skrev Walch i Balles Stambog: *πρεπον ἐστὶ μὴ μονον χριστιανὸς καλεῖσθαι ἀλλὰ καὶ εἶναι*; Heyne: „Nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam referre, recteque facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petere“; Gatterer:

*) Afskillige Lærdes Breve til Balle vidne tydeligen herom.

„*Ars longa, vita brevis. Ergo compendia viæ
qværenda, ita fiet ars brevis, vita longa.*“

Den Periode, i hvilken *Walle* opholdt sig i Leipzig og Göttingen, var saa mærkelig i Theologiens Historie, at den for ham maatte være i høi Grad interessent. Det Lys, Philosophien kastede ind i de bibelske Lærdomme, og den Magt, Philologien vidste at tilvende sig paa Gregesen af de hellige Skrifter, medførte en Bevægelse, under hvilken Udskilligt af det Elbre, som uidentviol og var alt for indskrænket afpæret, maatte rystes og udvide sig. Men da galdt det og om, at denne Udvidelse ikke maatte give Rum for uægte og heterogene Stoffer, og at man kunde bruge det Nye uden at tilfødesætte det af det Gamle, som Ingen kan undvære. Opgaven var ikke let; men det synes, som *Walle* heldigen har løst den, saaledes som den paa den Tid kunde løses. Hvad han hos *Holm* og *Cramer* havde opsamlet i Hjemmet, og ved Skrifter af *Pontoppidan*, *Goiske* og *Guldberg* indskærpet og stadfæstet, var saa beslægtet med hans individuelle theologiske Natur, at det under de friere Studier kun kunde foræbles, men ikke forstyrres eller udslettes. Hvor betænkstomt han imidlertid allerede den Gang dømte i Henseende til det i visse theologiske Materier saa vigtige Maadehold, skjønnes iblandt Andet af det Sted i hans Magisterdisputats, hvor han siger: *Multo sane melius religioni esset consultum, si homines vulgo in rerum difficiliorum investigatione moderatiores, minusque de iis solliciti essent, in quibus cognoscendis nulla quidem*

magnopere est utilitas, maximum vero damnum, si erratum fuerit, enasci potest.

Efter Hjemkomsten til Danmark læste Balle i Binterhalvaaret 1770—71 over Kirkehistorien og det latinske Sprog, og opfyldte derved saavel som ved sin Disputats „de methodo Historiæ dogmatum conscribendæ“ de Forventninger, han havde vaft om sig. Lurdorf, Guldberg, Suhm og Harboe bleve hans Belyndere, og Guldberg anfaae det for sin Pligt, at anvende sin Indflydelse hos Enkedronning Juliane Marie til hans Fordeel. Men om Balle ved sin Hjemkomst fandt Tonen ved Hoffet eller i Hovedstaden anderledes, end den før havde været, og end han kunde ønske, eller om andre Aarsager bestemte ham til at omfiske Cathederet med Prædikestolen — ; nok, han søgte Præstefald, og samme Dag, som Guldberg havde anbefalet ham til Enkedronningen tilfæt vorde Hovmester for hendes Piger, blev han udnævnt til Sognepræst for Rjettrup og Gjøttrup i Aalborg Stift. Synderligt nok er det, om Balle skulde have ladet Guldberg uvidende om, at han søgte Præsteembede; men smukt er det i alt Fald, at han ei vilde have en Stormands Gunst at takke for denne Befordring, og ei mindre smukt af Guldberg, at han alligevel søgte at tilvende Balle Enkedronningens Raade, hvilken han, som Møller udtrykker sig, saae, at han ved anden Leilighed kunde behøve. Efter hans Foranstaltning kom Balle inden sin Afreise til at prædike for Enkedronningen og Arveprindsen paa Fredensborg, ved hvilken Leilighed han erhvervede sig i høi Grad Begges Bevaagenhed, og Guldberg saae saaledes sin

Man indledet, og kunde, naar Dufstandighederne løvrigt medførte det, virke til at faae sin virkelig værdige Yndling dragen i Lyset. Det testimonium publicum, som Universitetet meddeelte ham, da han gif over i Kirkeens Tjeneste, slutter saaledes: Et vere qui talem se jam tum ostenderit, et porro semper theologiæ strenuam navavit operam: quantum eum esse nunc putas, et quam præclaris augmentis eruditionem suam per quinquennium integrum amplificavisse? Ergo lætamur quidem sane, quod vocatus nunc sit Vir Clarissimus ad curam ecclesiæ, cui talem hunc ægve doctum et probum pastorem gratulamur: simul autem optamus, ut is aliquando retrahatur in lucem academicam, ubi poterunt eximie dotes ejus exsplendescere magis et publico magis prodesse. Cum hoc voto dimittimus Virum etc. etc.

Datum 27 Junii 1771.

Universitetets Duffe, at Balle maatte drages tilbage til det academiske Lys, blev snart opfyldt; thi han indviedes til Præst den 21de August 1771, og hans Bestalling til Professor er underskrevet den 20de Marts 1772. Den Forandring, som ved Hofset og Sagernes Bestyrelse foregik i den Tid, Balle var Præst, har uden Tvivl havt Deel i, at han kun var det i saa kort Tid; at denne imidlertid ei var frugtesløs i hans Kreds, lader sig med Tilfredshed slutte af hans sande præstelige Aand, og han vidner selv, at han med megen Guds Velsignelse har hos sine tvende Menigheder forrettet sit Embede. Men ei blot for Balles egentlige Embedskreds har hans

forte præstelige Virksomhed været til Velsignelse; hans præstelige Erfarenhed, i hvor kort den end blev i denne hans Stilling, har upaatvivleligen virket heldigen til at give ham det Blik ind i Præsteliivets Fordringer og Forholde, hvilket han siden som Biskop med Klogskab og Alvor og Mibthed anvendte. Overhovedet skal man neppe feite ved at antage det for saare godt, at en Biskop paa sin egen tidligere Embedsbane har havt Anledning til noie at kjende, hvad han senere skal lede og bedømme. Den Post, Balle ifølge sin Vokation af 20de Marts 1772 tiltraadte, var det ved Cramers Forslyttelse til Superintendent i Lybeck ledigt blevne theologiske Professorat. I Mai 1773 holdt han sin Disertation pro loco af Indhold: de inspiratione librorum sacrorum, og saavel denne Afhandling, som hans kort i Forveien udgivne Program de criteriis libri canonici, samt hans Fortale til Gellerts moralske Forelæsninger: „Om Forbindelsen imellem Troens Sandheder og Pligternes Lære under den offentlige Underviisning paa Prædikestolen“ synes med Føie at burde have beskyttet ham imod den Mistanke, hans gamle Belynder, den strænge og egenfæindige Holm, lod falde paa hans Orthodorie. Da der nemlig i Aaret 1771, i Anledning af Arveprindsens Formæling, var betydelig Promotion ved Universitetet, blev Balle Doctor Theologiæ efter at have forsvaret sin Disertation: de imaginē Dei, secundum scripturam. Imod denne Afhandling havde Professor Hübnér, som disputerede ex auditorio, kun den Indvending at gjøre, at Balle havde forset sig imod sine Opponenters,

ved at skrive en feilsfri Disputats. Men da Creationen skulde gaae for sig, vægrede Holm sig ved at forrette den; og da der just paa den Tid ei havde flere *Doctores theologiæ* i Facultetet end Holm, maatte man fra Norge forskrive en Doctor, nemlig Biskop Hagerup, til at forrette Ceremonien. Om Holm ved denne Bøgring har villet vise sine Colleger i Facultetet, at han var Doctor og de ikke, eller om hans Utilfredshed med hans unge Collegas virkelige Glorie eller formeentlige Heterodoxie har været hans Bevæggrund, lader sig neppe oplyse; men Møller forsikrer, at det var et almindeligt Sagn, at Holm reent ud skal have erklæret: „Jeg vil ikke lægge min Haand paa den Kjætter.“

En mere notorisk Grund til Holms Misforståelse med Valde laae imidlertid deri, at den Sidste understøttede de af Guldberg udkaftede Planer til en Reform af Communitetet. Denne Stiftelse var af Kong Frederik den Anden oprettet for fattige og stikkelige theologiske Studenter, og Guldberg vilde, at ogsaa Jurister og Medicinere skulde nyde Godt deraf. Holm derimod vilde eller kunde ikke begribe, at Omstændigheder, som, da Fundatsen blev givet, laae udenfor Fundators fra Datidens Bilskaar udgaaende Synskreds, senere kunde gjøre en Forandring i Fundatsen selv billig og rigtig. Det er nemlig forhen bemærket, at de allerfleste Studenter, især de mindre formuende, i de ældre Tider lagde sig efter Theologien, saa at Kong Frederik den Anden paa sin Tid var besejret til udelukkende at bestemme Communitetsbeneficiet til Fordeel for Theo-

loger; men et Tidrum af henved to Aarhundreder kunde og maatte naturligen medføre, at Studerende ogsaa opoffrede sig til andre Fag, og at Saadanne, ifølge den Mand, i hvilken Beneficiet maatte anses at være stiftet, heller ikke burde være Stedbørn. Men Holm beraabte sig stivt paa Helligheden af Fundatsens Bogstav, og gjorde Valle og Janson, som vare Medlemmer af den til at behandle Communitetsagen nedfatte Commission, af hvilken Holm selv ikke var Medlem, atvordige Forestillinger og streng Indsigelse imod enhver Forandring. Forandringen skete alligevel, men Holm oplevede ikke dens Publication; thi først 3 Uger efter hans Død blev den nye Fundats underskrevet. At Valle glædede sig over den skete Forandring, lader sig slutte af hans Afgørelse ogsaa for den Videnskabelighed, som ikke var theologisk, og at han lovede Videnskaberne herlige Frugter af den nye Indretning, fremlyser af hans Tale ved det reformerede Communitets Indvielse

1778: de studio litterarum nova Regiæ Communitatis constitutione amplificato.

Som academisk Docent udbredte Valle Tid efter anden sin Virksomhed over alle Grene af den lærde Theologie med Undtagelse af det gamle Testaments Exegetik og den naturlige Theologie, angaaende hvilken sidste det vel og torde være tvivlsomt, om den egentligen bør betragtes som særskilt theologisk Disciplin. Allerede som Professor anrettede Valle Prædikeøvelser for de theologiske Studenter. Han skrev desuden Haandbøger eller Lærebøger i Apologe-

tik, Dogmatik, Moral og Kirkehistorie, foruden Commentarer over flere af det nye Testaments Bøger.

I Aaret 1771 blev Valle, uden enten at vente eller vide det, udnævnt til anden dansk Hofpræst, i hvilket Embede han, efter sin egen Forsikkring, nød al den Opmuntring og Glæde hos sine Tilhørere, fra de Høieste til de Ringeste, som en redeligfindet Sjelesørger kan ønske sig. I et af sine Skrifter: Bei til Hæderlighed for Geistlige, siger han derom iblandt Andet: "Til sand Ære for Hoffets Menighed maa jeg bekjende, at ikke en eneste Communicant, enten af høi eller middelmaadig Stand, haver nogen Tid ladet sig mærke med den mindste Fortrydelse derover, at ringere Personer vare antagne til Communion i deres Selskab, og annammede Sacramentet paa een Gang tilligemed dem, knælede ved deres Side, ikke sjelden ved høire, og altsaa ovenfor. Lærtimod haver ofte en blaa Ridder bøiet sine Knæe for Herren Christo, sin Frelser, ved Foden af hans Raadesbord, nedenfor en Raqvai eller en Staldkarl, og en Hofdame ved Siden af en Gentakspige. Alt Skin af Forrang og udvortes Værdighed var ganske forsvundet. Naar det skete, at en høi Person enten af det ene eller det andet Kjøn lod sig anmelde til Altergang, førend nogen Anden endnu havde ladet sig tegne, var jeg saa dristig at forespørge, om det ikke maatte behage dem at udsætte deres forehavende Andagt en søie Tid, indtil flere havde meldt sig, paa det at Christi Hensigt, som var at stifte en broderlig Samdrægtigheds Forening imellem alle sine Beskjendere, uden Forffjel paa deres udvortes Afstand

fra hverandre, desto før maatte opnaaes; og jeg var saa lykkelig, ei alene ikke at finde Modstand, men ogsaa at høre venstabelige Forsikringer om hjerteligst Bisfald og Samtykke. Nu samlede Tjeneren da med sin Herre. Hoffernes Foresatte af begge Kjønn forenede sig med de ringeste Underbetjente til at helligholde deres fælles Forløfers Ihukommelse."

I 10 Aar fungerede Balle som stadig Docent i det theologiske Facultet; men som hans Hu egentligen og især stod til Kirken, og et Landsbyepresterfald, ifølge hvad han selv offentlig har erklæret, var det eneste Embede, han nogensinde middelbart eller umiddelbart havde søgt, saaledes vilde Dmstændighederne og, at hans længste og vigtigste Embedsvirksomhed skulde være Kirken helliget. Biskop Harboe var svagelig, Balle var almindeligen agtet, og lige saa yndet af Hoffet, som elsket af Guldberg, som etsteds i sine Breve kalder ham den fuldt sikke og ligefrem troe Mand. Desuden var han en Evigersøn af Harboe, hvis Datter han efter sin første Hustrues Død havde ægtet. Her forenede sig altsaa Meget for at lode ham til Sjællands Bispestol, og han blev i Aaret 1782 udnævnt til adjungeret og succederende Biskop over Sjællands Stift. Denne Befordring for en Mand, der da kun var 38 Aar gammel, kunde i Grunden ikke undre Noget, som kjendte ham ret. Imidlertid siger Møller, at Misundelsen snøs og streg, at stor Uret var vederfaret Israel, at endog nogle upartiske Dommere befrygtede Ulempe af denne Successionsmaade, og at Vittighedsjægerne fortalte, hvorlunde Kronen sørgede over, at Yp-

perstrepræsteembedet var blevet arveligt paa Qvindelinien, hvorved sigtedes til, at ogsaa Harboe var en Svigersøn af Biskop Herøleb. Walle blev ikke uvidende om disse Bevægelser, og at han tog sig dem nær, vides deraf, at hans Benneris Breve fra hine Tider indeholde Beroligelsesgrunde i denne Henseende. Iblandt Andre skriver Pastor A. Wøldike, som da var Præst paa Balløe, senere i Storehedinge, saaledes til ham: „Foragt som Mand de Nedrigheder, man har viist imod Dem. Staan Deres Helbred, og lad den Bevidsthed, at De beklæder et Embede, som De er fuldkommen voren, og som Ingen kan negte, at De, som primus Theologus ved Academiet, var retmæssig Candidat til; lad den Forvisning, at Enhver, hvis Hjerte ei er opfyldt med Misundelse og andre nedrige Lidenskaber, oprigtigen ærer i Dem en Mand, hvis Glid har været og er utrættelig, hvis Tænkemaade christelig, hvis Indsigt af de sjeldne, være dem Beroligelse.“ At Professor Theologiæ primarius kaldedes til Bispeembedet, havde mange Exempler for sig; thi iblandt de 15 Vacancer, som siden Reformationen havde fundet Sted, vare de 8 besatte med theologiske Professorer, og saavel i som efter Walle's Tid har det theologiske Facultet flere Gange afgivet Mænd til Landets Bispestole. At Walle imidlertid ingenlunde ansaae den Lykke, han havde gjort, som en Rettighed, der skyldtes hans Lærdom og Talenter, erklærer han offentlig og ligefrem i det Levnetsløb, som ved hans Indvielse til Biskop blev oplæst for Alteret, hvori han siger, „at han i alle sine Arbejder Intet finder, der kunde give ham

Udkomst til at forvente saa stor Befordring fremfor Andre; hvorfor han og med saa meget des større Udmyghed modtager den af Gud, som et Bevis paa ubegribelig Mistundhed, der just paa ham stulde bevises at være uubtømmelig; og af sin Konge modtager han den som et Pant paa den faderligste Kjærlighed til fattige Studerende, men tillige som en stærk forpligtende Opfordring til at udvise sand Taknemmelighed for alt det Gode, ham er vederfaret, ved en uafbrudt Narvaagenhed og Flid i sit vigtige Kald." Denne Stemning hos den Befordrede er et skjønt Vidnesbyrd om en Mand, der giver Gud Æren, og dens ærlige uforbeholdne Udtryk er et paalideligt Borgen for, at ikke Embedets Høihed og Fordele, men dets Forpligtelser og Fordringer ligge Hjertet nærmest. Balles Svigerfader oplevede ikke den Glæde at indvie sin elskede Medarbejder; thi endskjøndt Indvielsen blev udsat mere end et halvt Aar, formodentlig i Forventning af Harboes Restitution, saa blev dog denne Forventning ikke fyldestgjort, og Balle blev anden Paaske dag 1783 indviet af Biskop Ramus fra Fyen, hvorefter han ved Harboes Død den 15de Juni samme Aar tiltraadte sit Embede som virkelig Biskop.

Det kan ikke være Hensigten af dette lille Skrift at fremstille Billedet af Biskoppen Balle i dets Heelhed og med alle dets elstelige Farver. Kun de vigtigste Grundtræk af Mandens Embedsliv skulle for disse Blades unge Læsere udgjøre den Grundtegnning, der kan tjene til Basis for ethvert Embedsliv, i hvor forskellige de Gjenstande end maatte være, paa hvilke

det skal anvendes. En i alle Embedsfunctioner gjen-
nemgribende Christlighed og Retsfærdighed, en med
Blidhed forenet Alvorlighed, og en usvækket og ufer-
trøden Arbeidsomhed udgjere disse Grundtræk i Val-
les Liv. I Begyndelsen af hans Bispeembede blev
han vel af Møglø ansæet for at vise mere Nyhidighed
og Selvtillid, end det sømmede sig for en ung Biskop.
Men det bliver her ingen let Sag at afgjøre, hvor-
vidt nogen Forfængelighed virkelig kan have fristet
ham, eller om det blot er forekommet Andre, der fandt
hans Forfremmelse for hovedfulds, at hans egen Fø-
lelse af hans Embedes Vigtighed og dets Ansvar var
personlig Forfængelighed. At han var yngre i Alder
end de fleste af dem, som befordres til saadanne Em-
beder, er vel ikke at negte; men Ungdom og Al-
der lader sig ei altid bestemme efter Aarenes Maal-
stok, og Valles var allerede i sit 38te Aar ikke ung
for sin Stilling. Som Barn havde han lært at
kjennde Almuen og Almuens Ungdom, som Student
havde han bevaundet den theologiske Videnskabeligheds
Gebeet med Flid og Samvittighedsfuldhed, som aca-
demisk Docent og Skribent havde han havt Keilighed
til at udvikle, ordne og anvende sin samlede Lærdom,
som den der af ganske Hjerte havde været Præst, først
paa Landet og senere i Palladset, var han bleven
fortrolig med Præstens Vilkaar under forskjellige
Embedsforholde: han var altsaa gammel i Kundskab
og Erfaring og ung i Kraft — Egenstaber, Staten
maatte ønske alle sine Candidater. Ikke desto mindre
tilstaaer Møller, Pag. 100, at han har hørt flere
Valle hengivne Personer fortælle, at man i de første

Lider sporede hos den unge Biskop en vis forsærgelig Glæde over hans anseelige Embede og dets Insig-
 nier, hvilken — efter Møllers Mening — af hans
 hurtige Stigen fra saa ringe Vilkaar i Forening med
 hans levende Gressfølelse let lader sig forklare. Møl-
 ler tilføjer, at Guldberg i et af sine Breve ad-
 varer imod denne Feil. Brevet er meddeelt af Møl-
 ler i det af ham i Aaret 1817 udgivne Udvalg af
 Balles Brevverling; men jeg kan ved nøiagtig
 Gjennemlæsning af Brevet Intet finde, der egentli-
 gen tyder paa en saadan Advarsel. Det maatte da
 være følgende Passus: „Deres Sjæl er fyrig og heel
 Ild. De har viist det; men brug Deres Ild med
 Sparsomhed: lær Deres sal. Hr. Formands og Fa-
 ders Sagtmodighed. De har en Emfindtlighed imod
 Critikker: skriv nu ikke i nogen Tid for at give ud;
 men vel for Dem Selv; læs visse Bøger, som De
 vil læse, og gjør Udtog deraf: vi maae ofte komme
 vor Naturs Svaghed til Hjælp og tage Næringen
 fra Ilden“. Det hele Brev gaaer isøvrigt udtrykkeligt
 ud paa at arbejde imod et Mismod og en Nedslagen-
 hed, som Balles i et Brev til Guldberg — denne
 boede da i Aarhus — havde givet Luft. Guldb-
 berg opmuntrer ham med sin i Grunden mesterlige
 Pen, ved at vise ham det meget Gode i hans Person,
 i hans offentlige og private Stilling, i Guds mang-
 foldige Velgjerninger og navnlig i Velgjerningerne
 ved Sønnen. Skulde der altsaa i dette Brev ligge
 en Advarsel imod Forsængelighed, saa er den virke-
 ligen lagt mere hofmandsmæssigen, end Brevet's hele
 fortrolige og aabenhjertige Tone synes at kunne ind-

rømme; og da Guldberg vel ikke tænkte paa, at Brevet engang skulde worde trykt, behøvede han jo ikke at gaae saa fiint tilværks, naar han vilde give en elsket og agtet Ven en saa vigtig Advarsel. Imidlertid viser Møller strax Pag. 101 hen til Balles første offentlige Tiltale til Stiftets Geistlighed, nemlig Dedicationen af hans Commentar over Pauli mindre Breve, udkommen 1784, og finder deri med fuld Sandhed, at Biskoppen vel følte det Embedes Vigtighed, der var ham betroet, men ingen Stolthed eller overdreven Myndighed. Denne Dedication lægger Balles hele geistlige Aand aaben for hans Embedsbrødre, og den fortjente her at meddeles heel, for at man kunde kjende Manden selv i hans Ord; men jeg bør nøies med at give den Udtegsviis. Hans første Ønske er de Geistliges Venfkab, Yndest og Hengivenhed, som en nødvendig Betingelse for Betsignelse i deres forenede Birken, og han taler i denne Henseende saaledes:

„Hvilket Middel er da nu at vælge for at bane sig Veie til Eders Yndest og Hengivenhed? Skal jeg overlade det til Enhver enten at opfylde eller forsømme sine Embedspligter, saasom det lyster ham selv? Skal jeg med frygtfom Laushed see hen over Banartigheder, Worden, Forargelse, og være bange for at tale derimod? Men hvorledes holdt jeg da for Gud og hans Salvede min Embedsced? Hvordan vogtede jeg min Samvittighed? Og hvad Opmuntring blev saa tilovers for den Retfrafne? Hvor svandt ikke tilsidst fra den Uredeliges Aasyn al Blusel og Skam? Saa veed jeg og, at værdige Geistlige, hvis Antal i Stiftet ganske

vist er det største, vilde kun derover fatte Uvillie imod mig. Jeg havde fortjent at være udsat for deres hele Foragt. Men at den Dnde kalder mig god, er en fornærmelig Lovtale. Lad ham hellere kalde mig haard, myndig og skarp; og det er Roes. Jeg vælger at betræde den eneste Vej, paa hvilken Dyd og Retsfæf-
fenhed gaaer frem for at gjøre sig elsket. Jeg tragter kun efter at vinde mine ædelste Brødres Høiagtelse. Ved Smiger erhverves den ikke; heller ikke ved en paatagen Mine af et fornemt Bæsen. Man uddeler ikke sit velmeente Bisald uden til den, som er det værdig. Mundens Erbødighed kan aftringes ved Rang og Titel; men Hjertets Erbødighed skal frem-
loftes ved sand Fortjeneste".

Efter denne Tilfale overgiver han sine Embeds-
brødre sit Skrift, hvilket, som han siger, er en Frugt af hans academiske Bestræbelser, og han lover at levere mere, om Gud under Liv og Kræfter. Det er hans Hensigt at give de Geistlige en let og klar Oversigt over Alt, hvad de lærdeste Fortolkere fra ældre og nyere Tider have sagt til Forklaring af den hellige Skrift. „Man læser" — saa lyde hans Ord — „over et halvt Hundrede Bøger ved at læse denne ene, og man sparer ved samme den Tid og de Bekost-
ninger, som ellers skulde anvendes paa mange flere Hjælpemidler til Skriftens Fortolkning". Derefter forklarer han, hvorlunde det ikke blot er hans Die-
meed, at give sine elskelige Brødre en nyttig og fjer Syssel for Studerekammeret. Han vil arbeide i Gramers, Baltholms, Hornemanns, Schønheiders og Fleres Fodspor, og han opfor-

drer de Geistlige til at arbejde med, for at vinde en paalidelig Oversættelse af de hellige Bøger, med fornøden Forklaring, hvilken han da i Aanden forudsæer at kunne og ville werde brugt ved Gudstjenesten i Kirken, saa at der før Prædiken, umiddelbart efter Collecten for Alteret, forelæses et Stykke, af hvilket Prædikanten da vælger Lerten til sin Prædiken, m. m. — Det forekommer mig, at man her gjenkjenner det Billede af den ustraffelige Biskop, som Paulus har tegnet for Titus.

Al hvad Balle saaledes havde sagt om Bibel-læsning ved Gudstjenesten, sluttede Nogle, at han ønskede en Forandring i den offentlige Gudstjeneste, og en uskyldig anonym Recensent (den værdige Ole Worm) yttrede sin Glæde over, at Balle og Bastholm i denne Henseende havde fælles Ansættelse og Ansæ. Denne Glædesyttring synes dog at være kommen Biskoppen, som dengang ei vidste, hvem Forfatteren var, noget for tidligt, og han tager i en temmelig ubillig Tone til Gjenmæle derimod, ligesom han og, da Dr. Bastholms Forsøg til en forbedret Plan til den udvortes Gudstjeneste i Aaret 1785 var udkommet, i en Pastoralstrivelse forsvarede den bestaaende Liturgie, og var mere ubillig imod Bastholms Forsøg, end han burde have været, og end han uden tvivl vilde have været, dersom Sagen ikke havde overrasket ham. Thi saaledes forholder det sig desværre ofte med de menneskelige Gemytter: de optage et uskyldigt Stød forkeert, og blive, naar der derhos er nogen Kraft i Characteren (hvilket just var Tilfældet med Balle, hvis Sjæl efter Waldbergs

Dom var fyrig og heel Ild), let alt for paaستااعnde, for ei at sige urimelige. Hvorvidt den psykologiske Sammenhæng i andre af Balles Controverser, f. Ex. den Horrebowske, oprindeligen kan have været af lignende Beskaffenhed, er Noget, jeg ingenlunde vover at afgjøre; men ved Samtale med en paalidelig Mand, som kjendte denne Controvers i sin første Spire, er jeg for længere Tid siden bleven forandret til at tænke mig Muligheden heraf, uden derfor i mindste Maade at ville eller kunne undskyldte Horrebows Fremgangsmåde.

„Dog“ — siger Møller — „hvis Balle i sin Ridfjerhed forløb sig imod de to agtværdige Mænd (Wastholm og Worm) saa blev han syvfold straffet derfor af en anden Recensent, der drev sin Streng-
hed til det Yderste. Denne Recensent taler etsteds saaledes: „Mand! Mand! som store og udmærkede Naturens Gaver, prævendende Ærgsel efter at gavne, utrættelig Flid og Arbeidsomhed, vidt udbredt Lærdom, og derhos de ogsaa lykkelige indløbne Omstændigheder bestemte til at blive en af den danske Kirkes allerstørste og nyttigste Mænd, — kan nogen ærlig dansk Mand rolig taale at see Dig paa andre Beie end dem, som føre til den sande Hæderlighed? Selvbevidsthed om hvad Godt vi have udrettet er Dydens baade naturligste og meest opmuntrende Belønning, men føde kan den alt for stor Selvtillid; og alt for stor Selvtillid bragte Hans Poulsen Resen til ofte i Utide at opvække Alarm, gjøre sin Sag til Religionens, og at stræbe efter, at enhver Indvending imod ham skulde anses som Forbrydelse imod

Religionen og Staten. Vid aldrig Danmark faae Refens Ege"! — Hvo denne dixerve Recensent var, siger Møller ikke, kun siger han, at det var en Historiker, og han tilføier, at han veed med Visshed, at Recensenten selv tilkjendegav sig for Balle, og at de siden bleve Benner deres hele Liv; og hvad Dr. Bastholm angaar, da er det vitterligt, at han med Klogskab og Beskaf gav Balle Raad og Bink ved Udarbeidelsen af den evangeliskchristelige Lærebog, og at Balle søgte dem med Beskaf og benyttede dem med Erkjendtlighed. Paa denne Lærebog arbejdede Balle efter den liturgiske Bevægelse, og udgav imidlertid efter Guldbergs Raad i 3 à 4 Aar Intet af Betydning. Men havde den liturgiske Bevægelse paadraget ham Uro og Kummer, hvilken han, efter sin Anskuelse af Sagen, ei kunde undgaae, saa blev saadant endnu meget mere Tilfældet formeddelt et Skrift af Niegels, i hvilket Universitet og Geistlighed ubilligen blev behandlet. Balle skrev Intet offentligen derimod, men efter hans Død fandtes et mærkeligt Aetstykke, nemlig en Deduction af 2den Dec. 1787, som efter Balles Død fandtes paategnet med hans egen Haand saaledes: „Til Marskal Bülow var dette Brev bestemt. Jeg holdt det tilbage i nogen Tid, for at see, om Universitetet ikke svarede. Siden gif det i Forglemmelse. Da jeg nu finder det den 22de September 1799, maa det blive liggende til efter min Død. Om min Søn vil udgive det, staaer til ham. Det er sandt i Alt.“

Møller har Pag. 122 o. f. meddeelt Brevet

in extenso. Det fortjente aldeles, at jeg her gjorde det samme; men da jeg frygter, at denne Udførlighed maatte findes mindre overeensstemmende med disse Blades Hensigt, nøies jeg med at excerperer det: og her falde mig Ciceros Ord ind: *facilius est incipere, quam finem facere.*

Brevet er stilet til Marskalk Bülow, og be-
gynder saaledes:

„Deres Høiædle Høivelbaarenhed!

„Til Rigernes tilkommende Regent helliger Forfatteren af Andet Bidrag til Hr. Niels Nielsens Spørgsmaal og Tvivl Universitetet betræffende sine Lænder.

Deres Høivelbaarenhed er saa nær omkring vores dyrebareste Kronprinds Frederik, Rigernes tilkommende Regent, at jeg underdanig tør haabe, om mit Andragende finder Bifald, at høistbemeldte, vores naadigste Kronprinds ikke kan blive i Uvidenhed herom. Hvorfor jeg herved strax rykker frem dermed, og beder som Undersaat underdanigst, men fordrer som Menneſte og ærefjær Mand, der haver sit Hoved mindre kjert, end sin ubesmittede Samvittighed, med høi Røst og med ubetvingelig Frimodighed, hvad som følger:

Kongen, som alle sine Undersaaters fælles Fader, der ikke bør være partist for den ene Stand mere end for den anden, lade nedsette en Commission over sin mishandlede Geistlighed, og dømme samme efter Lov og Ret. Kongens Søn, som ikke bør være ansæet for de offentlige Pasquillaners Beskytter, udvirke Befaling af sin Fader, til at lade alle Klager imod Geistligheden i Almindelighed

og imod hver af dem i Særdeleshed, efter yderste Strengthed undersøge, paa det at Skyldige maa straffes, og Uskyldige fritjendes".

Efter denne Indledning gjennemgaaer Balle 6 af Riegels fremsatte Ankeposter, og viser det Ugrundede, Overdrevne og Nærgaaende i dem med Klarhed og Omstændelighed. Her kan neppe være Stedet at optage det hele Angreb og dets Giendrivelse; kun de Punkter, der ligge det lærde Skolevæsens daværende Forfatning nærmere, og tjene til at oplyse Balles personlige Embedsvirksomhed, bør her ikke forbigaaes.

Paa Riegels's Anke saaledes lydende:

„De latinske Skoler staae ene under Geistlighedens Bestyrelse, og have derved bekommet en urigtig og uhensigtsmæssig Underviisningsplan, en for Individierne sørgelig, for Videnskaberne skadelig, og for Staten unyttig Indretning“

svarer Biskoppen saaledes:

„Her maa undersøges:

- a. Hvilke vare de, som gjorde Udkast til vore Skoleforordninger?

I sidste Commission, efter hvis Forestilling Skoleforordningen af 1775 er udkommen, vare 3 Verdslige, Guldberg, Horebow, Borch, og 3 Geistlige, Hagerup, Balle. Den sidste kan edelig bekræfte, at han ei vidste et Ord af den hele Foranstaltning, førend det Kongelige Commissorium

blev ham tilstillet, og at den verdslige Indflydelse havde den største Overvægt.

- b. Hvori bestaaer den geistlige Form, som Skolerne have?

Her læres et Compendium af den naturlige Religion. Er dette geistligt? Eller skal maaskee ingen Religion mere have Sted?"

Her læres et Compendium af den aabenbarede Religion. Dette er geistligt. Vil man maaskee ikke længere taale Christendom i Europa eller i Danmark? Naar saa er, bør vel Kongeloven omgjøres.

Her læres ellers Eprogene: Hebraisk, Græsk, Latin, af Auctorer. Her læres Historie, Geographie, Astronomie, Philosophie. Er dette geistligt? Eller skal Ingen have Kundskab derom uden Geistlige? Hvor bliver saa Lærdom?

At Philosophie i seneste Skoleforordning ikke stærkere paadrives, er verdslig, ikke geistlig Mand's Skyld. Jeg haver i 3 Samlinger efter hverandre kæmpet for at faae Philosophien bragt saa vidt frem, som den er kommen; den skulde ellers have været ganske udeluft.

- c. Er det sandt, at de Geistlige ene bestyre Skolevæsenet?

Kongen alene kalder Rectores. Biskoppen foreslaaer 3 til Conrectorat, af hvilke Kongen udnævner hvem han vil. Rector, en verdslig Mand, og sjelden Geistlighedens Ven, saasom det hidindtil har været, foreslaaer 3 til et ledigt Hører=Embed, af hvilke Biskoppen vælger

Gen, men foreskriver ikke Aordninger, hvorfra han ikke tør vige et Skridt. Og dette gaaer saa vidt, at jeg ikke engang kunde erholde Dispensation i det verdslige Cancellie for en brav Student, som var Philolog, men manglede **Examen Theologicum**, hvilken han dog 3 Maas neder derefter vilde underkaste sig. Bispen er saa lidet geistligsindet, at han spørger alene, om en Mand besidder Sprogkundskab og historiske Indsigter, strax er han færdig at give ham en Plads i en latinsk Skole som Lærer. Men Cancelliet ivrer for Theologien, og vil ei taale nogen Lærer, som ikke kan fremvise geistligt Stempel. Nu klages Bispen an for Partistighed imod sin Stand!!!

Hvo bestyrer saa Indkomsterne ved de latinske Skoler?

Magistraten og Sognepræsten. Den sidste er itkun Gen. Den første bestaaer af flere Personer.

Hvem tilhører Ober-Directionen?

Stiftamtmanden og Biskoppen. Den første er den fornemste ic."

En anden. Ankpost lyder saaledes:

„Academiske Lærere have for lidet Eyst, Flid og Iver for at fremme Videnskaberne og Oplysningen“.

Hertil svarer Balle: „Hver svare for sig — jeg for mig. I Aaret 1772 blev jeg Professor, og var det i 11 Aar. Nu er jeg Biskop i 4 Aar.

Worms lærde Lexicon maatte behageligst eftersees.

I min Professorat-Tid vil man finde 24 Skrifter af mig udgivne, hvoraf nogle bestaae af flere Bind. Deriblandt ere mine Prædikener oversatte paa Tydsk, og det med saa stor Fremgang, at Oversætteren havde 1300 Subscribenter, hvis Antal siden forøgedes til 1500, som lærde Tidender have bemærkt. Et andet Skrift om Trøst ved Benners Død er oversat paa Svensk. Min Dogmatik er brugt som Lærebog ved fremmede Academier.

Som Biskop haver jeg udgivet 4 Skrifter, hvoraf det ene bestaaer i 2 Dvartbind, og indeholder philologisk-critisk Forklaring over 6 Pauli Breve, som i sit Slags er det første i Danmark. Det tredje ligger længe færdigt til Trykken. Men formedelst Recensentens Ubillighed holdes det tilbage, med Andet mere.

Lectiøns-Catalogi for alle disse Aar maatte eftersees. I nogle Aar haver jeg hver Dag læst 4 Collegier, og i alle Aar hver Dag 3 Collegier, som Professor. Som Biskop læser jeg hver Dag et Collegium, hvilket ingen af mine Formænd haver gjort.

Alt jeg virkelig haver læst, kan jeg strax lægge for Dagen, og hvordan jeg haver læst, iligemaade, da jeg haver opskrevet hver Leciøns Ord for Ord.

Desaarssag haver jeg 12 temmelig tykke Bind i Folio, alle skrevne med egen Haand, og alle gjenemarbejdede med saadan Flid, at jeg strax tør fremlægge dem til Undersøgelse for hvilken lærd Commis-sion, man vil udnævne.

Sjelden har jeg havt 3 Timers Søv, og meget ofte knap 4 Timers Søv for idel Arbeide.

Den Dag idag er maa jeg 4 Dage om Ugen her op Kl. 4 om Morgenen, og sidder saa med Pennen i Haanden for at udarbeide Forelæsninger, til Kl. 9, da jeg gaaer ned paa Collegium at forelæse. Derefter staaer jeg paa Vinde for Folk, som have at bestille hos mig, til Kl. 2, og efter Maaltidet sidder jeg som en Støtte ved mit Skriverbord til Kl. 11 eller 12 om Aftenen, for at udarbeide Erklæringer, skrive Svar paa Breve, holde R:gnstaber, med videre.

Min sidste Extractprotokol, som begyndte den 19de October, indeholder i denne Aften (den 2den December) 177 Numere, hvilke jeg alle haver expederet. Desuden haver jeg i Forening med Stiftsamtmanden i lige lang Tid havt nogle og halvfjerds sinsthye Sager at afgjøre, hvilke jeg ligeledes sætter i Stil og expederer.

Bisittatser og Ordinationer, ved hvilke hver Candidat desuden for sig skal overhøres baade skriftlig og mundtlig, kommer heller ikke i liden Betragtning.

Dersom Kongen haver nogen Embedsmand, der paa min Post kan udrette Mere og arbeide med større Flid, viger jeg gjerne, velfornøiet, om et Præstekald allernaadigst maatte forundes mig, som er det eneste, jeg nogentid enten middelbar eller umiddelbar haver ansøgt. Og naar jeg da haver betalt min Gjæld, som i Kongens Tjeneste er paadrægen, liden at jeg nogen Tid haver levet høit, fører jeg Intet tilbage til mit Landsbyekald fra den store Verden uden 9 Børn

og et Bibliothek, bestaaende af 3000 Volumina, min eneste Skat, og tillige min kjereste".

Paa en anden Anke af Kiegeles, der gaaer ud paa, at academiske Examina ere skabte, for at forsøge Docenternes Indkomster, som ere desuden heel tilstrækkelige — svarer Biskoppen for sig, at han har opskrevet Alt, hvad han har faaet af de Studerende, og at det i 11 Aar neppe løber til 1100 Rigsdaler; at han aldrig har taget en Skilling for nogen Examen, men alene for Collegier, naar det blev ham budet; at han aldrig har modtaget det Tilbudne uden først at spørge, om man havde Raad til at give det; og derhos erklæret, at han ikke agtede paa Saadant, men vidste selv, hvad det var at være fattig. Om sine faste Indkomster som Professor siger han, at hans første Corpus ved Universitetet var 800 à 900 Rdl., efter som Capitelskjøbet forholdt sig; det andet 1100 til 1200 Rdl., og det tredie, da han var primarius Theologus, indbragte henimod 1400 Rdl.

Endelig fordrer Kiegeles, at Biskopperne skulle have flere til Almuen's Oplysning mere sigtende, og i Forhold til deres Indkomsters Betydelighed mere Indsigt og Flid krævende Objecter at være opmærksomme paa og offentlig at aflægge Regnskab for.

Hertil svarer Balle saaledes:

„Herved maa jeg erindre:

- a. Bispedømmet er mig allerede saa byrdefuldt, at

mine Kræfter neppe kunne tilstrække, jeg er ikke istand til at udholde Mere.

- b. Hvad jeg skal virke mere til Almuens Oplysning, end jeg gjør, forstaaer jeg ikke; thi naar jeg i 3 Aar og 4 Maaneder haver visiteret hele Stiftet igjennem, og til den Ende:

a. Selv overhørt 411 Sognes Ungdom i 251 Hovedkirker;

β. Aldrig sluppet ringere i nogen Kirke end med 4 Timers stedsvarende Arbeide, og i et stor Deel neppe med 5 Timers;

Saa veed jeg ikke, om mere kan for menneskelig Skrøbelighed være mueligt.

Naar jeg dernæst anden Gang haver begyndt i dette Aar at visitere Stiftet paany, og til den Ende

a. Anstillet samme Overhørelse med 54 Sognes Ungdom i 36 Hovedkirker;

β. Som Skolemester selv prøvet og underviist alle Børn, fra dem, der larsse NBG, til de største i 81 danske Skoler, uden at slippe ringere nogetsteds, end 2 til 3 Timer;

γ. Herved uddeelt af egen Pung baade Penge paa sine Steder til fattige Skoleholdere og forældreløse Børn, saa vel som Bøger til Flids Belønning, af hvilke i ingen Skole er udgivet mindre end 8 Bøger, og i mange 16 Bøger;

Saa veed jeg ikke, hvad jeg skulde virke mere. Bøgerne have været af de nyeste og bedste, saavel af Landets egne, som af oversatte fremmede Skrifter.

Desuden haver jeg bragt Catechisation alminde-

ligen i Gang, som før var forløst, og ved min udgivne Catechismus sat Skoleholderne i Stand til at forklare Børnelærdommen. Geheimeraad Guldbergs & Bidnesbyrd om denne Bog gjør mig ingen Skam.

- c. I min Cirkel behøver jeg megen Udsigt og Indsigt til allehaande Kundskaber, saasom:
- a. I Lov og Ret, Forordninger og Rescripter, til at give Resolutioner og forfatte Erklæringer.
  - b. I theologisk Lærdom til at læse Collegier, holde Ordinationer, og *ex tempore* paa Bisittatset holde Taler over samme Text, som Præsten nys forklarede, samt examinere Candidater til Præsteembede.
  - c. I philologisk Lærdom, til at holde Examen i de latinske Skoler, hvilken jeg allevegne selv haver forrettet, hvor jeg visiterede, og derved prøvet alle Disciple igjennem alle Lectier i Alt hvad der læres; iligemaade til at holde latinske Provsteordinationer og Indsættelsesorationer, naar en ny Rector kommer til en Skole.
  - d. I Regnskabs- og Penge=Sager, da jeg alene haver imod 4 Tønder Guld at sætte paa Rente og skaffe Renter af til Pensionister. De ere alle bestemte, og ikke een Pensionist haver indtil denne Dag biet efter sin Pension, men Mange bekomme Forstud deraf. De ere Enten og Børn. Antallet af de første gaaer over 200.

Derfor Niels Niels trivler, om jeg er en Skjelm, ligesom han fornøder om Professorerne ved

Univerſitetet, kan han beſt faae Sandheden at vide, naar han lader tillyſe i Uviſerne, at Enhver kan melde ſig hos ham, der haver Noget at fordrø i ſig Henſeende hos Biſpen. Derpaa give han de indkomne Beſvøringer til Regjeringen, og den vilde da nedſætte en Commiſſion til at underſøge mine Dvitteringer og Regnuſtabsbøger med videre. Underleedes veed jeg ikke, hvorledes offentlig Regnuſtab ſkal aflægges, da jeg ikke kan lade hele Dvitterings- og Regnuſtabs-Bøger aſtrykke.

Men om jeg nu beſidder al foranført Indſigt, vil nok tilfalde Cancellie og Rentekammer, ſamt dernæſt alle dem, der have hørt mig offentlig tale, at bedømme.

Selv kan jeg ikke dømme derom. Imidlertid tilbyder jeg mig, i Henſeende til alle diſſe Embedspligter, at certere med hvilken Mand af min Orden i begge Rigerne, ſom Kongen befaler.

Dg er der nogen verdslig Mand, ſom vil indgaae Stridskamp med mig i det Hele tilſammen, ſtaær jeg tilrebe. Maaskee dette kan synes ſtolt. Men man holde mig ved mit Ord, derſom jeg taber, vil jeg tabe med Ære — og med det ſamme have tabt den Værdighed, ſom Kongen haver forlenet mig; thi den Færmere og Bedre bør da beklæde den — og jeg kan ikke beſtæmmes, naar jeg falder i en ordentlig Ridderkamp. Nu, da jeg ſkal falde for en Riegels og flere ſaadanne Skumlere, med hvilke jeg ikke kan indlade mig i Paſquils-Skrivning, er jeg beſtæmmet, og hele Univerſitetet tilligemed, ſamt hele

den geistlige Stand, og Fremmede vilde man høre sige, den hele Nation." —

Balle slutter med at erklære, at dersom han ikke kan nyde anden Beskyttelse imod offentlig Forhaanelse, vil han træde frem og vove en Dyst med Pasqvillanterne paa deres egen Bane ved offentlig Tryk. „Mine tilbageblevne faae Timers Nattesøvn,“ siger han, „faaer jeg dertil at opofre, og saa døe i Guds Navn med en rolig Sjæl, saasnart min Forleser, der tillige er min Dommer, behager at kalde mig.“

Brevet er dateret Natten imellem 1ste og 2den Decb. 1787.

Skade synes det at være, at det ikke afgik til sin Bestemmelse; thi Noget vilde der rimeligviis være kommet ud af en saa omstændelig og ærlig Fremgangsmaade. Da derimod Balle og Alle paa hans Side bleve tause, bleve Skribenterne af det dablende og skumlende Partie kun mere høirostede, og bekræftede saaledes den gode Guldbergs og Fleres Forventning, at forsængelige Modeskribenter af sig selv vilde forstumme, naar ingen Mand af Anseelse mere modsagde dem. Alligevel tog Balle ikke videre til Gjenmæle imod dette Skriferie, men anvendte sin Tid paa Noget, som for den danske Kirke var og blev af større Betydning, nemlig Udarbejdelsen af den evangelisk-kristelige Lærebog. Allerede 1785 androg han for det danske Cancellie, at en saadan Bog var fornøden, og udbad sig 3 Aar til dens Udarbejdelse. Den skulde slutte sig noie til Luthers Catechismus, hvilken han for Alting ønsker

maa beholdes, baade fordi den er en symbolist Bog og som Elementarbog for den enfoldige Almue et sandt Mesterstykke; den skulde beholde hvad der var forstaaeligt og passende i Pontoppidans Forklaring, om hvilken han siger, at den vist ikke er den fletteste iblandt Lærebøger*). Udkastet til den nye Lærebog skulde først omdeles til Provster og Præster, for af disse at prøves, veies og lempes efter Almuens Fattene, og derefter med de i saa Henseende fornødne Bemærkninger sendes Forfatteren, for at han ved Hjælp deraf kunde indrette Bogen paa det Bedste. Den skulde ikke paa eensgang indføres, og kun de, som begyndte at læse Lærebog, blodes til den; de, som allerede havde læst eller lært den Gamle, skulde kunne vælge efter Behag. Efter at have bearbejdet det saaledes Indsamlede, sendte Valle i Maret 1790 Bogen til det theologiske Facultet, med Anmodning om dets Bemærkninger. Hvorledes disse ere faldne ud, vidste Møller ikke; men at Dr. Bastholm har betydelige Fortjenester af denne Bog, har Valle offentlig og taknemmeligen tilstaaet. Den første fuldendte Udgave udkom 1791, og 1792 udkom det Rescript, ved hvilket den blev autoriseret til fra 1794 at indføres i de danske Stater. Fra den dogmatiske Side stemte den jo ikke med Alles Smag; og hvad der i Begyndelsen gjorde de mindre dannede iblandt Lærere og Lærlinger misfornøiede med dem, var det, at der ikke vare Spørgsmaal, skjøndt Valle selv i Forerindringen medarbejder en saadan Misfor-

*) Denne Roes, om den skal kaldes Roes, er virkelig altfor tarvelig.

noielje. En Oversømmelse af Spørgsmaalbøger, som udkom, treude at standse den Eftertanke, man ved Bogens Indretning just havde til Hensigt at vække og nære; men Balle vidste ved Visitationer og Skolebesøg at vise, hvor let det var af enhver Thesis at ulede de fornødne Spørgsmaal, og hvor opmuntrende for den Unge ved egen Eftertanke at finde Svaret. Allerede det første Aar efterat Lærebogen var anordnet fandt han den paa sin Visitation indført i 34 Skoler, og han beretter selv derom: „Drenge og Piger svarede bestemt, hvad der skulde sværes efter de givne Spørgsmaal, som ikke sjelden bleve uledede midt af en Læresætning. Mange svarede med stor Lyst og Munterhed. Dgsaa Lærere, saa vel ustu- deerte, som studeerte, sagde mig, at den nye Bog opvakte baade dem og deres Børn til ny Flittighed, fordi de mærkede paa begge Sider, at den var meget fatteligere, end man havde forestillet sig. Maaskee sagde de det for at smigre mig? Men Børnene, som forud ikke vidste, hvordan jeg vilde spørge, bevisste jo dog ved deres rigtige og færdige Svar, at man ei sagde Andet, end hvad der var sandt.“ — Nu bliver det jo en uimodsigelig Sandhed, at Catechetens Dygtighed er Catechumenens Ledestjerne; og her var Balle just i sit Element. Det er derfor en Glæde at betragte den Skildring, han etsteds giver af en vel oplært Ungdom: „Al Frygt er forjaget; Munterhed og Lyst besjeler Alle. Saa meget Liv er der skjult i den siellandske Bondebrenge og Bondepiges Barm. Paa Kirkegulvet iblandt de Borne, som i Skolerne iblandt de Smaae, bryder det frem. Hvad Under,

at jeg 'elsker Folket, som min egen Sjæl, og taler høit imod det uforsthyldte Klagemaal over den sjællandske Bondes Dorfskhed og Brangvillighed'. Men hvad der især maatte bidrage til at gjøre Lærebogens Brugbarhed gjældende, som overhovedet til at give Almueunderviisningen en bedre Character, var de vordende Skolelæreres hensigtsmæssige Dannelselse — en Gjenstand, som alvorligen tiltalte og sysselsatte den nidkjære Biskops Sjæl. 1789 udnævnedes en Commission til de danske Skolers bedre Indretning, i hvilken Commission Balle arbejdede med flere for Almueoplysningen varmt følende Mænd. 1790 er Rescriptet angaaende Skolelærerseminariet paa Blaagaard udstædt, og snart viste sig de gode Frugter af dette Institut i en forbedret Methode og en fleersidigere Underviisning; skjøndt der ogsaa i den første Tid hist og her klagedes over Feil i de seminaristisk dannede Læreres Sindelag og Forhold. Det var maaskee heller ingen let Opgave for et Institut, altid at faae Religiositet og Beskedenhed til at trives og blomstre i Forening med en halv overfladisk videnskabelig Cultur. Hvor rigtigt Balle domte om Seminaristens videnskabelige Vilkaar, er det saare interessant at erfare af en Erklæring, som han i Maret 1801 afgav i Anledning af en til Cancelliet indkommen Forespørgsel, hvorvidt det var Seminarister tilladt at prædike, det vilde dog kun sige, oplæse en Prædiken af en Bog, enten paa Prædikestolen eller i Chorsdørren. Balle erklærede da:

„Loven kræver udtryffeligen, at hver den, der vil lade sig høre paa Prædikestolen, bør have Litte-

ras Attestationis og Dimissionis fra Kongens Universitet. Vel oplyst og vel begavet Seminarist vil ikke lade sig indskrænke til at oplæse en Prædiken af en Bog, som hver stiftelig oplært Bondekarl kan gjøre lige saa godt; han vil hellere oplæse eget Arbejde. Han prædiker af eget Hoved, og hvo fortænter ham sin Høielse af egen Indsigt og egen Kraft? Imidlertid kan Seminarist ikke læse Guds Ord i dets eget Sprog, ikke benytte sig af lærde Hjælpemidler til rigtig Løskning, ikke vogte sig saa let for skjæve Forestillinger og vrangre Begreber, som lede til Sværmerie. Han staaer i Fare for under den levende Fornemmelse af sin Iver og sin Virksomhed at blive Meningshelt og Sectstifter. Tusende og atter tusende lige saa varme Lægsfolk af alle Stænder anmasse sig snarligen lige Fortrin, som de, der vide med sig selv, at de ere lige saa gode og lige saa redelige. Forvirring reiser sig i Menigheden, som ubarter til Fanatistighed. Følgerne ere ikke at oversee (beregne), men Videnskabernes Forfald er udeblivelig. Lærdom nedsynker i Foragt, og giver Plads for Barbarie. Jeg holder meget af Seminarister, naar de vise sig som forstandige og retskafne Skolelærere. Men til Prædikantere og Sjelesørgere ønsker jeg ikke at see dem omdannede. Min gammeldags Smag kan maaſtee forblinde mig *). Derfor ønsker jeg, at denne Punkt

*) Ved flere Veiligheder, hvor Balle har været nødt til at modfatte sig en ilde overlagt Neologisme, har han beraabt sig paa, at hans Principer udgaae fra en ældre Skole. Her maa man ansee hans Uttving for at være

især maatte forelægges det theologiske Facultet til behørig Overveelse."

Det theologiske Facultet fandt imidlertid ingenlunde Balles Smag i denne Materie at være for gammeldags, men erklærede ganske i Overensstemmelse med Biskoppen; og at Biskoppen saae rigtigt, vil man vist til ingen Tid kunne negte. *Fiat applicatio!* *)

Foruden hvad der ved Seminariet til Skolelæreres Dannelse blev udrettet for Almueunderviisningen, virkede Balle selv for Catechetikken, i det han snart i een snart i en anden af Hovedstadens Kirker holdt catechetiske Øvelser, hvilke han indbød især theologiske Candidater til at bivaane. Disse Øvelser skulle, efter deres Forsikring, som have bivaanet dem, have været meget lærerige, og for den vordende Præsts Embedsførelse lige saa gavnlige, som Balles tidligere homiletiske Øvelser vare det for det sammenhængende Religionsforedrag fra Prædikestolen; og det var ikke Balle nok, at der kunde gives Candidaterne Leilighed til at øve sig i den catechetiske Kunst, han

noget ironisk eller satyrisk, og ikke den Sammenhæng aldeles værdig, i hvilken den staaer.

- *) Den Dvælsion om Seminaristers Ret til at prædike synes at have staaet i Forbindelse med Rescr. af 13de Februar 1801, ved hvilket unge Studenters Adkomst til at prædike indskrænktes, hvilket Rescript ved Cancelliestrivelse af 8de August s. A. nærmere er forklaret. I denne Strivelses 5te Post hedder det: „Men ustuderede eller seminaristisk oplærte Skoleholdere bør ikke tilfødes Adgang til at prædike, da deres Dannelse har havt et andet Formaal, og de savne lærde Kundskaber.“

søgte endog at paadrage dem en Forpligtelse hertil, og udvirke til saadan Ende, at den endnu bestaaende catechetiske Prøve, som theologiske Candidater have at aflægge, i Aaret 1792 blev anordnet.

Foruden det at Valle, efter at Lærebogen var udfkommen, bar Omsorg for, at den kunde worde rigtig forstaaet og rigtigheden benyttet, tog han tillige virksom Deel i Bestræbelserne for at skaffe Almueen en mere forstaaelig, en mere rensket og mere beqvem Psalmebog til Brug ved Kirke- og Huusandagt. — Vel havde han i Aaret 1785 i sin Pastoralsskrivelse om Liturgien været af en anden Mening, end Dr. Bastholm i, Henseende til de da bestaaende Psalmebøger; men efterhaanden har han dog overtydet sig om Gyldigheden af adskillige imod disse gjorte Anmærkninger; thi allerede 1790 gjorde han Forslag til Revision af den faa Aar i Forveien indførte Guldbergs-Harboeske Psalmebog, og flere af Datidens begavede Mænd traadte sammen med ham for at omarbejde ældre Psalmer og tillægge nye. Samlingerne holdtes i Bispegaarden hver Søndag efter Aftensang, naar Biskoppen var i Byen. Da han ikke selv var Digter, tog han i dette Arbeide ei videre Deel, end at han med de Dvrige bedømte de Omarbejdelser og Udarbejdelser, som leveredes Commissiønen. Det første Hefte udgik, som Prøve, 1793, det andet 1795; og da den offentlige Stemme i Almindelighed billigede den fulgte Plan, blev det Hele revideret, og af Biskoppen indsendt til Cancelliet 1797, hvorpaa Psalmebogen ved Kongelig Resoluition af 13de April 1798 blev approberet.

Den Anmærkning, Jac. Baden i Universitetsjournalen allerede gjorde over første Hefte, blev neppe tagen noksom i Betragtning. Baden roser den Omfarg, man havde baaret for at oplyse Forstanden, men føier til: „Maatte kun ligesaa godt være sørgt for Andagten! Maatte man kun ikke alt for ofte fjerne den Aandrig hed og Salvelse, som opløfter Sjelen fra det Jordiske og hæver den til sit guddommelige Udspring! Maatte kun det Lys, som er antændt for Forstanden, tillige hede Hjertet!“ — —

Denne Anke, og flere, er, som bekjendt, ofte, af Mange, og med Grund, gjentagen. Men her tør man ikke saa meget dable Udgiverne, som man maa beklage, at Tiden havde avlet en Fordring, som det laac udenfor dens sieblikke Characteer at tilfredsstille.

De gamle Psalmer vare ofte for langtrukne, og deres Billeder ei allevegne ægte, eller deres Udtryk tækkelige. At dette blev forandret, var jo rigtigt; men Guldbergs Opfordring i et af hans Breve til Balle: „Formeer os kun gode, sunde og aandrige Psalmer!“ blev ei ganske opfyldt; og Grunden hertil har Pastor Grundtvig med Sandhed paapeget i det Spørgsmaal: „Hvilken dansk Digter kunde og vilde under Revolutionen forbedre de gamle Psalmer og digte gode nye?“

Et andet Anliggende, som sysselsatte Balle langt mere, og langt anderledes, end Psalmebogens Revision, var Bibellæsningen.

Det er forhen bemærket, at han i Fortalen til sin Udgave af Pauli mindre Breve yttrede det Haab

at faae Bibellæsning forenet med den offentlige Gudsdyrkelse i Kirken. Dette skete, saa vidt jeg veed, ikke; men Valle undlod ikke at gjøre for Sagen, hvad han kunde. Han udgav Tid efter anden flere Bind af Bibelst Søn- og Helligdagslæsning, og selv begyndte han i Efteraaret 1793 at holde Bibellæsning hver Søndag Aften om Vinteren i Waisenhuuskirken; og da denne 1795 var afbrændt, blev Bibellæsningen senere fortsat snart i een og snart i en anden af Byens Kirker, ei uden opmuntrende Opfordring fra mange agtværdige Medborgere, men heller ei uden fortrædige Bevægelser og Rygter om Uorden, som berunder skulde foregaae, saa at Valle, for ei at opgive en Andagtsøvelse, der var ham selv og mange Andre kjær, formaaede 24 agtede Borgere til verebviis, Otte hver Søndag Aften, at have Opsyn i Kirken, for at staae Almeenheden Bished om, at ingen Uorden fandt Sted. Denne Bibellæsning har jeg bivaanet i Vinteren 1806—7, og den blev, saa vidt jeg veed, ei længere fortsat; thi Begivenhederne i Efteraaret 1807 gave den gamle Evangelists medtagne Kræfter et Stød, der kunde retfærdiggjøre, at han imod sin Villie indskrænkede sin Virksomhed.

Valle havde, efterat Lærebogen var udkommen, i nogle faa Aar levet og virket i Ro i og for sit Embede; men denne Ro var kun som et Hænblik for de Storme, der i Slutningen af det 18de Aarhundrede revede ham ud i Tidernes Uro. Den franske Revolution havde baade i politisk og religiøs Henseende givet et Exempel, der i Begyndelsen fristede og loffede mange Hoveder, som ei gave sig Tid til at opløse de fremtrædende Phæ-

nomener, eller som i Lillid til deres Genie og Talenter gjerne saae Bandene rørte for da veri at søge Bytte. Biskoppen i Sjælland ansaae sig som en af dem, der nærmest havde Kalb til at modstaae det Færlige i disse Bevægelser, og efterkomme det Bud i Embedsmandens Kalbsbrev: Skade og Fordærv af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge. En Opgave, der var saa meget mindre let, som det Nye, blot i det det er nyt, ofte insinuerer sig mægtigen, og naar det desuden i sit Væsen er piqvant og livligt i den Form, under hvilken det fremtræder, vanskeligen bringes til at vige for den sindige Forstands roligere og dybere Betragtninger.

Under Titel af Repertorium for Fædrelandets Religionslærere havde en ung dansk Theolog, Mag. Malthes Møller, udgivet et Skrift, som gjorde megen Opsigt. Forfatteren, som i Besyndelsen var anonym, annoncerede sig som Præst, og Bogens Indhold var i sig selv fri for Spot over Religion og Geistlighed, sa endog stemt i en Tone imod Balle, som udtrykte Erbødighed og Høiagtelse. Men under denne Indklædning skulde de friere naturlige eller psykologiske Forklaringer af Jesu Mirakler, som vare laante af eller stemte overeens med Dr. Paulus's senere noksom bekendte Commentar, passere, tilligemed et Angreb paa adskillige af Kirkens Symboler. Balle var nu baade for klog til at lade sig indtage af en Captatio benevolentiae, og for nidkjer paa den geistlige Stands Begne, til at lade et saadant Skrift af en Præst være upaataalt. Den

frie Tænkning over de religiøse og dogmatiske Materier, den Ret at forske efter Sandhed, indrømmede han Enhver; men af Kirkens beskikkede Tjener fordrede han, at hvis han kom til at tænke og lære anderledes, end vor Troesbekjendelse tilstøder, maatte han, som ærlig Mand, fratryde sit Embede. Dette er det væsentlige Indhold af hans Svar til Repertøren af 15de Januar 1796, og han glædede sig høiligen, da han omsider erfarede, at Forfatteren ikke var offentlig Lærer i Kirken.

J sanne Mar, som Valle i Egenskab af Geistlig stred imod Repertorium, geraadede han, mere som Borger og Undersaat, end egentlig som Geistlig, i en ny Strid paa Grund af Aristokraternes Catechismus. Under denne Titel havde Malthe Conrad Bruun, en ung Student med gode Skolekundskaber og skønne Anlag, udgivet et lille Skrift, i hvilket den bitterste Ironie og alle de Vaaben, som ungdommeligt Skarpsind og Vid kan opbyde, vare flebne og anvendte imod Kongedømme, Arveregjering og Enevoldsmagt, tilbeels og imod den positive Religion. De franske Revolutionsideer spøge der i livagtige Gjenførb, og jeg erindrer, at jeg i Maret 1796, som en munter Almueyngling, lærte endeel af denne Catechismus udenad, meest formedelst dens vittige og paa sine Steder skarpt vedligeholdte Parallelisme med Luthers Catechismus, men harmede mig over dens Indhold, for saa vidt jeg forstod den. Ligeledes erindrer jeg, at den i visse Cirkler, som vilde være supra vulgus, gjorde en vældig Opsigt. Iøvrigt gjør man saa meget mere Forfatterens Manees en Tjeneste ved ikke at citere

Noget af den, som han sikkert i modnere Dage, da han levede just i det Land, hvor det fuldkomne arvelige Monarkie udviklede sig af Forvildelserne, anvendte sin forøgede Videnskabelighed og sine skjønne Talenter paa en Naade, der maatte forsone Fædrelandet med ham; hvilket viser, at han, som Møller siger, i en modnere Alder har lært i Frihedens Land (NB. det han engang ansaae derfor) — at skjelne imellem Tingenes Navne og deres sande Væsen.

Walle fandt det at være Pligt for sig, at tage Notits af dette Produkt, og sendte det ledsaget af adskillige Bemærkninger til det danske Cancellie, hvilket fandt Biskoppens Betænkkeligheder aldeles grundebe, og foranstaltede Sag anlagt imod Forfatteren, som dog ved Regjeringens Naade slap for denne Gang med en ubetydelig Straf. Men nu var alligevel denaarvaagne Biskop paa eengang bleven Gjenstand for deres Harme, der yndede Principerne i Aristokraternes Catechismus, og der udkom det Spørgsmaal, „om det nuomstunder hørte til Bisppeembedet at være Fiskal og Angiver af politiske Skrifter,“ hvilket Spørgsmaal Walle besvarede ved at henvise Embedsmanden til hans Bestalling, og enhver Anden til Lovens første Capitel. Dog ogsaa sindige Mænd meente, at Biskoppen kunde have ignoreret Sagen. Denne Mening foranledigede Walle til vidtløftigen at fremsætte de Grunde, formedelft hvilke han ikke taug eller burde eller kunde tie; i denne Forbindelse siger han iblandt Andet: „Bispen har fire Gange, som Landsbyepræst, Professor, Hofpræst, Biskop, underskrevet Eden; og man forvarer hans Haand i Cancelliet.

Han er slet ikke mere fritaget end nogen Anden fra Lovens 6, 4, 11. Biskoppen i Sjælland kan tværtimod retteligen tænkes at have Forpligtelsen nærmest hvilende paa sig iblandt alle sine Ordensbrødre i begge Rigerne. — — Han lever just paa Stedet, hvor der gives ham Keilighed, endog ved Titlen af Skriftet, Catechismus, til at vise i Gjerning, om han enten er feig eller ond nok til at forestille en Meeneeder, da han jo ikke kan være bekjendt at lade et Skrift være ulæst, som forkynder ved sit Navn, at det indeholder Noget til hans Sag henhørende. — — Det hedder i Loven, at hvo som har Kundskab om Forseelser imod Kongens Høthed, skal strax aabenbare det. Fraværende vidste jo ikke strax, at slikt et Skrift var udkommet, men Sjællands Biskop kunde og burde vide det, som boende i Kjøbenhavn. Da tænke man sig, hvad jeg saa skulde fremsføre til Undskyldning for min Lausshed. — — Ach! jeg var bange for de hyasle Penne og de skarpe Tunger! Men er dette et Svar, som kan gjælde for retfærdig Domstol? Ach! jeg var bange for Arme og Been, for Helsen og Liv! Men har Dommeren Ret efter Loven til at antage dette Svar for gyldigt? — Hvad jeg derimod stedse har været bange for, var ifkun dette, at jeg paa nogen Maade skulde udsætte mig for indvortes nagende Bebreidelse i min Sjæl. Men denne Bebreidelse er ingenlunde at undgaae, uden ved den omhyggeligste Jagttagelse af hver Pligt efter bedste Evne, hvad timeligt Onde der end ifølge deraf skal udholdes. — — Efter mangehaande Overtøielse i trende Dage, sendte jeg min Indberetning i det Kongelige danske

Cancellie, og hvad Kamp jeg under Følelse af den paaliggende Pligt havde at udfægte forinden med min herskende Attraae efter Venfkab hos alle Mennesker, kan ikkun den forestille sig, der selv besjeles af samme Livlighed. — — Inderliggen smerter det mig, at Lodden skulde falde paa Bruun, som efter det Haab, hans Talenter havde opvaakt, syntes at love Fædrelandet værdige Frugter af sin Duelighed og Flid i en modnere Alder. Men Brutus skaaner end ikke sin Søn, da han befindes at have overtraadt Lovene, og Brutus er allevegne bleven roeft for sin Retstfaffenhed."

Ligesom Cancelliet billigede Balles Fremgangsmaade i Henseende til Aristokraternes Catechismus, saaledes tiltaler Guldberg ham i et Brev fra Aarhus af 26de April 1796 sit fuldeste Bifald med hvad han i den Anledning havde foretaget. Dette Brev og et tidligere fra Guldberg af 23de Febr. s. N. viser, at Balle, paa Grund af Embedsfortrædeligheder, var betænkt paa at modtage et andet Embede, og Møller siger, at efter Alt, hvad han havde kunnet erfare, havde han faaet en Indbydelse fra Dresden. Med en Kraft og en Hjertelighed, som Guldberg forstod at udtrykke, raader han Balle fra at gjøre dette Skridt. Etsteds skriver han: „Min Hjerte-Ven har alle Godes, men især alle sande Christnes Bifald; og det veed De; men dette er, min Ven! af en Værd, som er hellig. Dette være Dem helligt. De Andres Mening bør være Dem ligegyldig; Intet kan give den Vægt, uden en Emule Levning af vort Eget, som bør hendøe, og vi have dømt til at døe“.

Et andet Sted siger han: „Nei! Kjæreste, Værdigste Biskop! De kan ikke modtage anden Vocation; De kan ikke for Deres Samvittighed. — — — De skal døe paa deres Post, og Gud lade Dem staae der til den sildigste Alder, og følge Dem med sin Betsignelse!“ Endelig i sidste Brev: „Hvad angaaer det Dem stete Tilbud, saa lad det komme formeligen; men jeg kan aldrig troe, at De med god Samvittighed kan antage det, og mine cengang anførte Grunde blive stedse de samme. Men det skader ei, at Bedkommende *) saa og dette Beviis paa Deres Værd: det under jeg Dem.“

Den alvorligste og længste Strid var vel den, Balle maatte kæmpe imod Ugebladet Jesus og Fornuften, som i Aarene 1796—1801 først i en taaleligere, men senere i en overgIVEN og toilleløs Tone behandlede Bibel og Christendom. Først i Maret 1799 blev det bekjendt, hvo Forfatteren var, nemlig Vicecanus Otto Hørrerbow, som baade havde Talent og Kundskaber, og som ved andre Smaa skrifter har lagt en elskeligere Stemning for Dagen, ligesom han og i Begyndelsen igjennem Ugebladet yttrede uskrømtet Agtelse for Jesu høie Character. Om det da laae i hans Plan at gaae saa vidt, som han siden gik, eller om blot de først høstede Laurbær,

*) Hvo disse Bedkommende have været, kan her ikke oplyses, og behøver det ei heller. I Guldbergs Brev af 23de Febr. 1796 forekomme Udtrykkene: „Forsølgelse af visse Folk (lad det endog være Fovesatte)“ og „visse større Avindsmænds voldte Besværligheder;“ saa man seer, der har været Noget iveien.

bragte den unge Forfatter til at glemme sig selv og Sandheden, bliver det ikke let for Mennesker at afgjøre. Men Valle, om hvem Møller, S. 96 og 97, siger, at han allerede 1776 havde taget sit dogmatiske Partie, og derhos fremstiller som et Spørgsmaal, om han ikke noget for tidligt undertrykte Grandfkningsaanden og kom til at see med de ældre Theologers Briller, var under tidligere dogmatiske Bevægelser bleven styrket i sine Principer, og folte sig opfordret til strax at træde ethvert Phænomen imøde, som forekom ham betænkeligt. Han bekendtgjorde derfor strax i Sommeren 1796, at han, saasnart han var færdig med sin Visitats, vilde besvare Alt, hvad der saa vel i dette, som i de øvrige Blade var indvendt imod Bibel og bibelsk Christendom. Hans kloge Ven, Guldberg, som i en Avis havde læst denne Annonce, raader ham strax i et Brev af 2den Aug. 1796 at opgive dette Forsæt, og anfører gode Grunde; men Løftet var gjort, og man seer af Guldbergs senere Breve, at han glædede sig over Maaden, paa hvilken det blev opfyldt. Valle udgav nemlig imod Bladet Jesus og Fornuften et Ugeblad under Titel: Bibelen forsvarer sig selv, og kun ved at sammenholde disse Blade vil man kunne see, hvorledes Striden, *e mitiore principio*, fra *Horrebow's* Side dreves til en beklagelig Uderlighed, imedens Valle med Sindighed og Værdighed stræbte at værne om det Gode. Hans Embedsbrødre lode ham staae alene i denne Strid. Møller nævner Janson, og jeg troer sikkert, han kunde have taget Letens med, som den, der besad de fornødne

Egenskaber til at tiltræde Kampen, hvorfor man saa meget mere maa være misfornøiet med, at de, som flere, lode det beroe ved i Breve, stundom skrevne i en noget hyggelig Tone, at opmuntre den eneستاende Uforsærbede. Kun den stærkere Guldberg maa man atter her elske; thi skjøndt han ei gik offentlig med i Striden, ere dog hans Breve af den Natur, at de maae have skæmpet Baabnene i Balles Haand. Saaledes skriver Guldberg den 3die September 1799 iblandt Andet: „De klager over at fegte alene; men Jesus stod alene, og Ingen var med ham; Paulus alene, men Herren var med ham; Balles alene, og Herren er med ham, og Bønner af sande Christne til Herren for ham. — — Var jeg ikke 68 Aar, og havde jeg ikke et Embede, som holder mig, De skulde vist have mig bag Dem; men nu kan jeg ikke; og om jeg kommer til at kunne for Tid, kan jeg maaskee ikke da af Mangel paa Kraft.“ Den Bistand, Balles maatte savne hos sine nærmeste Brødre, havde han stundom den Opmuntring at nyde af Andre, saasom Brødrene Esaias og Rasmus Fleischer og Jac. Baden; og fra en anden Kant fik Horrebows Navn endog hos det saakaldte Fornustpartie et søseligt Stød, da Andreas Sandøe Drsted i en Recension lagde Bladet Jesus og Fornusten paa Philosophiens Vægtstaa, og godtgjorde, at dets Forfatter var lige saa blottet for Indsigt i Philosophien, som for religiøs Sands og Christendom.

Efterat Forordningen af 27de September 1799 var udkommen, forlangte Cancelliet det theologiske Facultets Betænkning, om Ugebladet Jesus og For-

nufften kunde fortsættes. Balle erklærede offentlig uden Opfordring, at man for Guds Skyld ikke maatte paabyde Tausked, at det ei maatte hedde, at Christendom og Sandhed kun kunde reddes ved Magtsprog. Bladet vedblev altsaa, indtil det, som Møller siger, hændte af Læring. Balle talede endnu i sit Ugeblad, saa vidt jeg veed, i det Mindste et Aar efter at Hørrebøw var bleven taus, og saaledes kunde den redelige og utrættelige Balle, hvad denne Sag angik, luffe Janustemplet.

Maatte end Balle, som vi have bemærket, ofte stride alene for den gode Sag paa Religionens og Kirkes Begne, saa er det derhos vist, at han under sin Kamp havde mange kraftige og dyrebare Opmuntringer. Selv melder han i sin sidste Haandskrift med inderlig Erkjendtlighed om „den fulbe Lillid, som Kronprindsen, vor nuværende dyrebare Konge, værdisgede ham, ved uafsladeligen at opmuntre ham og styrke hans Iver for Religionen, for Konge og Fædreland i de farlige Frihedens og Lighedens Dage, som den franske Revolution fremkaldte.“ I samme Skrift berømmer han Grev G. Moltke for den Hjælpfomhed og Bevaagenhed, han stedse af ham havde oppebaaret. Ogsaa den navnkundige A. W. Bernstorff gif ham tilhaande med gode Raad og Opmuntringer; og hvad Guldberg var for ham, have vi forhen berørt. Men ei blot Enkelte skjønnede paa den Ridkjæres utrættede og mandige Færd, men, som Guldberg sagde, han nød alle Godes Bifald, og han vidste det. Han modtog i Aaret 1797, altsaa just under den heftigste Storm, et Legn paa

den almindelig Belvillie, der overraskede og rørte ham i lige Grad. Et Selskab værdige Mænd af alle Classer forenede sig om at sammenskyde en Sum til et Afgtelsestegn for Biskoppens store Fortjenester. Der blev præjet en Medaille i Guld for Biskoppen selv, og 11 Snykker i Sølv for hans Familie. Den af disse, som stjænkedes hans Hustru, ledsagedes med et Halssmykke af Guld, hvori Biskoppens Portrait hængte. Skulpteringen viser paa Forsiden Biskoppens Billede med Dmskrift: Dr. Nicolai Edinger Balle, Biskop over Sjælland; paa Bagsiden fremstiller den en Klippe i et oprørt Hav, paa hvilken staaer en qvindelig Figur (Religionen) med Kors og Bog i den høire Arm, og med en brændende Fakkel i den venstre. Ansigtet er skjult med et Slør. I Baggrunden sees et Skib, som seiler trygt hen over de brusende Bølger. Dmskriften er: Religionens Ven, Statens Ven. Neden under: Matth. 10, 32. 1798. Denne Guldmedaille tilligemed de deraf i Sølv tagne Aftryk for Familiens samtlige Lemmer tilsendtes Biskoppen med følgende Skrivelse:

„Deres Høiærværdighed vilde tillade, at et Antal Medborgere, ledet af Afgtelse og Erkjendtlighed, og (hvad som endnu vil være Deres Hjerte kjerere) af Hengivenhed til den Religion, som ved Deres Foredrag vinder ny Glands og Ærværdighed, ofrer i Dag til Dyd og Fædrelandskjerlighed et Skjønshedsstegn, som Smiger kun alt for ofte yder Forsænelighed.

Alt forsvare Religion og Dyd og Sæder, hvis Grundfætninger den lærer, at fordoble sin egen Iver

ved at see Andres aftage, og ligesom i Svælget af uoversæelige Bausfeligheder at see nyt Mod og ny Styrke, det er Dyder, der stedse finde deres egen Løn i dem selv, og — vi føle det — ere langt op- høiede over en ofte misbrugt og stundom tvetydig Udmærkelse. Men det er en Trang for vore Hjerter, som vi ønske at fyldestgjøre, og Deres Høiærværdighed vil ikke være ufølsom ved at erfare af deres Antal, der have ilet at tage Deel i dette offentlige Agtelsesbeviis, at der iblandt Deres Medborgere ere Mange, som vide at paastjønne Deres ædle Bestræbelser.

I Sindbilledet af Religionen, der modstaaer Bølgernes Rasen, have vi troet at finde et sandt Billede paa dens dygtige og utrættede Forsvarer. Alt ønske Dem et Held, der svarer til Deres Iver og Gavnelyst, er at ønske Dem et Held uden Grændser. Ugrændsede ere og de Duster, vi gjøre for Deres Dages Bedligholdelse, og for Alt det, der bidrager til Deres Glæder.

Kjøbenhavn den 24de April 1798.

Af Medborgere og Medborgerinder. "

Med Hals Smykket til Bispenden fulgte en Strikvelse til hende, i hvilken de skønneste og sømme Følelser udtalede sig. Balle havde neppe ventet denne Udmærkelse, som derfor synes at have overrasket ham. Alt de Gode yndede og agtede ham, vidste han nogenlunde; men at Flere vilde forene sig om at give ham udtrykkelige og offentlige Bidnesbyrd derom, imedens Bladskriverne, som den Gang ligesom altid søgte at udgive deres Mening for den offentlige, ikke

levnede ham nogen Ære, dette havde han ikke ventet. Han var tværtimod, som Møller siger, vant til i mange Aar at nøies med Guds, sin Samvittigheds og sine Foresattes Bifald. I glad Overraskelse, men med ædel Bestedenhed, udtrykker han sin Følelse i følgende Brev, hvilket han lod indrykke i en offentlig Tidende, da han ei vidste, til hvem han skulde henvende sig med sin Tak:

„Dyrebareste Venner!

Deres Kjærlighed rører mig inderligen. Deres Tillid indgyder mit Hjerte en sjelden Glæde. Men jeg gjorde kun det, som mit Embede, min Overbeviisning, min Samvittighed krævede. Ikke af Mangsel paa Lyst eller Flid, men af Mangel paa Evne og Tid, gjorde jeg det ei saa fuldkommelingen, som jeg ønskede. Deres Agtelsestegn — ædle Medborgere og Medborgerinder! er overmaade hæderligt. For mig og Mine er dette alt for meget. Tillader, at jeg betragter det fra sin eneste rette Synspunkt! det er et Pant paa danske Borgeres uroffelige Hengivenhed til Sandheds Ord, kommet fra Gud. Det er et Beviis, som taler fra Slægt til Slægt, om nordist Trofskab imod christeligt Samfund og christeligt Fædreland. Jeg modtager Guldmedaillen, som en Helligdom, ikke mig men Efterslægten tilhørende. At jeg maa gjenne den hos mig selv til min Død, som et Mindemærke paa standhaftig Religion hos vort retskafne Borgerstab i Kjøbenhavn, er mig en Ære og en Belønning, som langt overgaaer min Fortjeneste. I Haab om bevaagen Tilladelse bestemmer jeg den til at nedlægges efter min Død i Stadens Ar-

dhiv under de to og tredive Mænds Tilfyn, som et hjert Minde for Børn og Børnebørn i mange Led om Fædres og Modres faste Sindelag i Prøvelsens Dage. Brystbilletet forbliver hos min Kone, som med taknemmeligst Glæde har modtaget samme tilligemed Brevet, hvorved det sendtes hende, og Sølvmedaillerne forblive deels hos hende og deels hos vore Børn, som alle fryde sig med ærbødig Taksigelse. Det gjenmes alt i min Familie, saa lange den vedvarer, til stedsevarende Bestyrkelse i Trost og Retfærdighed. Gud bevare Kongen! Gud bevare hans Folk, det gode, det trofaste!“ —

Balle blev i Maret 1796 udnævnt til Medlem af den Commission, der arbejdede paa en ny Reform af det lærde Skolevæsen. Denne Commission havde da allerede i 7 Mar under Præsidium af Hertugen af Augustenborg været i Virksomhed, og Planen for Skolernes nye Indretning var allerede udarbejdet og af Kongen approberet. Det maatte naturligtvis fortrøne Biskoppen, at han havde været udelukt fra Forhandlinger, der laae ham og hans Embede saa nær; og at Campes Ledetraad ved Religionsunderviisningen var indført, maatte have mishaget ham, om han end ei selv havde været Forfatter af den evangelisk-kristelige Lærebog. Da Hertugen indbød ham til at tiltræde Commissionen, og derhos forklarede ham de Grunde, der havde bestemt Commissionen til at autorisere Campes Ledetraad, frabad Balle sig med Bærdighed og Ærbødighed den ham tiltænkte Ære, og tilstaaer, efter at have omstændeligen viist den Campiske Lærebogs Mangler og Farlighed, at han, saa

længe den skulde lægges til Grund for den første Religionunderviisning, ikke med frelst Samvittighed kunde indtræde i Commissionen. Ved denne Leilighed siger han om sig selv: „Til alt dette kommer endnu, at jeg har forhvervet mig mine ringe Indsigter i en anden Tidspunkt, og kan derfor slet ikke stikke mig i nye Former; men til at lære om igjen er jeg for gammel. Den Religion, jeg bekjender og forsvarer, er saa indflettet i min hele Tænkformhed og i alt mit Sindelag, at Stribenten havde Ret, der sagde om mig: Han bliver ei anderledes, om man endog støder ham i en Morter.“ Hertugen, som vidste at agte Balles Fasthed, tillod gjerne, at Campes Lærebog veeg for den evangelisk-christelige Lærebog, og nu gif Balles ind i Commissionen, og blev der, indtil denne afløstes af den nu bestaaende Kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler.

Da Dr. Bastholm i Aaret 1800 formedelst Svagelighed nedlagde sit Embede som Kongelig Confessionarius, blev Balles valgt i hans Sted. Denne saa hæderlige Befordring var et nyt Vidnesbyrd om Kronprindsens Agtelse for Manden og for den Sag, han altid havde forsvaret. I sin Egenstabs som Confessionarius fik Balles snart den vigtige og ham dyrebare Forretning at forberede Arveprindsens ældre Børn til Confirmation; i hvilken Anledning han raader fører sig med Guldberg, som i et Brev af 3die August 1801 meddeler ham sine Tanker med sædvanlig Udførlighed, Klarhed og Orden, og raader ham iblandt andet at bruge Bastholms Lærebog og ophvise denne ved Hjælp af det nye Testamente. I Sommeren 1803

bleve Prinds Christian Frederik og Prindses-
 ferne Juliane Sophie og Louise Charlotte
 confirmerede; Prinds Frederik Ferdinand blev
 confirmeret 1810, ogsaa af Valle, som lige til sin
 Død vedblev at være Confessionarius. Derimod bleve
 Bispeembedets Byrder ham med Tiden for tunge.
 Først havde Familieforg nedbøiet ham, da han 1802
 mistede sin Hustru, som havde vandret med ham i 20
 Aar, og efter nogle Aars Forløb mistede han en voren
 Datter. Men den Tanke, som allerede i Aaret 1804 i
 modløse Dieblikke rørte sig hos ham, blev ved Dan-
 marks Uheld i Aaret 1807, som sønderrev hans Huus,
 men endnu mere hans Hjerte, bragt nærmere til Mo-
 denhed; og den Grundsætning: *potius desinere quam
 desicere* maatte paa en Mand med Valles Sam-
 vittighed have en afgjørende Virkning. I sin Auto-
 biographie siger han derom: „Koffet omsider, ikke
 blot ved overspændt Arbeide, men af mangefold til-
 stødende Kummer, fandt jeg mig usikkert til at be-
 stribe mit Kald med tilbørlig Nidkjerhed, og efterdi
 Mand er til for Embede, men Embede ikke for Mand,
 befalede mig uskravelig Retschaffenhed at søge om
 allernaadigst Entledigelse, som ogsaa i Raade be-
 vilgedes mig med tillagt anseelig Pension. Dog vilde
 vor Allernaadigste Konge, at jeg fremdeles skulde be-
 sørge det Kongelige Confessionariat, og tillige beholde
 min Plads i Commissionen for de danske Skoler.“

Foruden det, at Valle ved sin Entledigelse er-
 holdt, som han selv udtrykker sig, en anseelig Pen-
 sion, blev der ogsaa søiet Anstalt til Betaling af
 hans Gjeld, og en Understøttelse tilstaaet dem af

hans Børn, som endnu vare uforsørjede. Møller citerer i denne Henseende følgende Ord: „med Hensyn til Biskoppens mangeaarige troe Embedsførelse, og som et Beviis paa, at Hans Majestæt havde paa- skjønnet hans Værd som Embedsmand.“ Hans Fra- trædelse fra Bispeembedet var saa høitidelig, og for ham selv, som endnu med megen Landskraft kunde forskjønne den, saa glædelig, at den kunde anses som den meest smilende Aften paa en urolig og mør som Dag. Hans Eftermand var Dr. Frederik Mün- ter, hvem han havde kjendt som Børn, yndet som Ungling, agtet som Mand, og elsket som Embeds- broder.

Denne sin Eftermand indviede Balke til Præste- embedet den 8de Mai 1808, som var tredie Søndag efter Paaske. Münster var den Sidste af 153 Præ- ster, og den Sidste af 17 Biskopper, som Balke havde indviet. Han havde i sin Embedstid indviet 89 Provster.

Dagen efter at Biskop Münster var ordineret, forsamledes Kjøbenhavns Geistlighed, 23 i Tallet, med Stiftsprovsten, nu afdøde Biskop Plum, i Spidsen, og gik op til den afgangne Biskop, for i eget og den sjellandske Geistligheds Navn at takke ham for den Trofasthed og Ridtjerhed, med hvilken han havde baaret Hyrdestaven iblandt dem. Stiftsprov- sten førte Ordet med saa megen Hjertelighed, at Bi- skoppen og de tilstedeværende Præster vare inderliggen rørte. Især var Balke, som man let kan forestille sig, saaledes overvældet af Følelser, at hans Taus- hed ved denne Keilighed talde stærkere end Ord.

Han kunde kun sige saa meget, at han takkede sine Ordensbrødre for deres Opmærksomhed og Kjærlighed, og forsikre, at han, saa længe Gud vilde forunde ham Liv og Helbred, vilde arbejde for Christendomens Sag og virke for Geistlighedens Larv.

Meget er der endnu, som jeg her gjerne medtog, for at skildre Balle som Theolog og Liturg; men her maa være en Grændse, og jeg vil blot anføre eet Træk, som viser, at den strengt-orthodore Biskop ikke havde glemt den christelige Liberalitet. Lad det endog være sandt, hvad Møller siger Pag. 273, at han meget for tidligt blev enig med sig selv om sit dogmatiste System, og i Fremtiden ei var istand til at foretage nogen Forandring derved, og at han ikke kunde fælde en sikker Dom om, hvad der i det rationalistiske System er sandt og foreenligt med den Ærbødighed, som skyldes den guddommelige Aabenbaring; saa var han dog saa langt fra at være nogen Slave af Menneskeord, at han endnu i August 1799, da der handlede om Formularen i Nadverens Sakramente, foreslog, at man, istedet for hvad vort Ritual byder, maatte bruge Christi egne Ord, og sige ved Brødets Uddeling: Jesus sagde: Dette gjører til min Ihukommelse! og ved Vinens Uddeling: Jesus sagde: Dette gjører saa ofte, som I det drikke, til min Ihukommelse! Derpaa henviser han til den evangelisk-christelige Lærebog, 7 Cap. IV § 2, c. og e., og siger da: „Med hiin Tiltale opfordres hver Communicant til at agte paa sin Christendoms Pligt med kjerligste Nædebonhed. Han tænke som Luther eller Zwini-

gel eller Calvin, eller som forðum Cyril af Jerusalem, den første Catholikhedens Formand i dette Stykke. Intet høres, som støder hans individuelle Troe ic. ic." Paa dette Sted forbigaaer han det imellem Litr. c. og e. staaende Litr. d., skjøndt det Ene, saa vel som det Andet er udgaaet fra hans egen Tanke og Pen; og hvo glæder sig ikke ved at see en saadan Liberalitet just i den strenge Mand! *) Her taler han og om en forbedret Liturgie som en ønskelig Ting, men fraraader al Overivelse, og siger: „Fald vi med forbedret Liturgie og med en Bibel-Christendom i alle Hjerter helligholde det tilstundende Reformations-Jubilæum i Aaret 1817, uden at Tvang har fundet Sted, maae vi prise os over al Maade lykkelige.“ — — „Vi maae lede vore Brødre til sund og fornuftig Oplysning, uden at krænke eller forvirre dem.“ — — „Der kommer den Tid,

*) Det forekommer mig, at her møder os et ganske smukt og kjendeligt Aftryk af Morten Luthers Billede i hans Fortale til Libellus de infantibus baptizandis, 1526: „Non volui mutare multa, licet optarim, melius armatam esse istam formam. Nam negligentes habuit autores, qui dignitatem Baptismi non satis perpenderunt. Verum pleraque sic relinquo, ne infirmæ conscientiæ qverulentur, ne novum Baptismum instituere, neve hactenus baptizati crimentur, quasi non sint recte baptizati. Nam, ut dictum est, in adjectionibus humanis non multum est situm, modo ipse Baptismus verbo Dei, vera fide et seria invocatione Dei administratur. Deo te commendo. Amen!“

da Sjellands saakaldte hyperorthodoxe Biskop vil befinde at have bidraget mere til sand Sjelfrihed og ægte christelig Fordragelighed, end mange Kraftmænd midt i deres springende Fakkeldands.“

Den salige Balles Ordsprog om en forbedret Liturgie gif ei i Dpffylbelse. Den Svage kan i Almindelighed ei taale den Næring, som den Stærke søger og behøver; derfor kan Staaansomhed og Klogskab stundom tilraade, at der gjøres sindige Skridt, selv i at fremhjælpe det Bedre. Rom. 15, 1. 1 Cor. 9, 22.

Mener man, at Balles ikke havde Aand og Sands for Andet end Theologie og Kirkesag, saa feiler man. Sjellands Stift eier flere skønne Mindeesmærker af hans verpslig = praktiske Dygtighed, iblandt hvilke den geistlige Hjelpe = Præsteenkasse har udbredt mange Enkers og Faderløses Betsignelser over hans Navn. Dgsaa for Skolelærere og deres Enters vidste han at sørge. — Til Sikkerhed for Præstegaardenes Bedligholdelse fik han Indløsningssummen for en Præstegaard forhøiet til 500 Rigsdaler, som kunde tabes, dersom Bedligholdelsen var forsømt. At hans Hensigt ei allevegne blev opnaact, var ikke hans Skyld. — Han var ingen Ynder af Tiendeforeninger, indgangne paa Præsters Embedstid, eller for stedse; thi han meente, at disse maatte geraade Embedsmanden til Skade, hvori han vist heller ikke feilede, da han indsaae, at den Fordeel, som Udstiftningen med Tiden maatte bringe Tiendeeieren, vilde være tabt. Han siger selv i denne Anledning i en offentlig Erklæring: „Jeg tilstaaer gjerne, at Mismodighed anspænder min Aand, og det er mig ikke givet at tale eller skrive

anderledes, end jeg tænker; men derfor aflader jeg ikke at være og steds at vise mig som tro og lydig Undersaat efter Jesu Læres hellige Forskrift."

Bed Kjøbenhavn's Bombardement 1807 blev Bispegaarden, hvis Beliggenhed udsatte den for de Ødelæggelsesredskaber, der især vare rettede imod Vor Frue Kirke, saaledes gjenneboret og mishandlet, at den ikke uden en Hovedreparation kunde tjene Noget til Bolig. Dette foranledigede, at Valle tog Hjem hos sin Datter og Svigersøn, Statsraad Olsen. Her tilbragte han sit daadrige Livs heldende Dag i Omgang med elskede Børn og Børnebørn; men kunde ikke nøies med det Arbeide, hans Confessionariat gav ham, hvorfor han nu søgte at praktisere i det Liturgiske, og erholdt Kongelig Tilladelse til fra Nytaarsdag 1811 selv at forrette Substjeneste i Hellig-Alands Hospitalskirke med de faa Forandringer, der laae i hans Plan. Men denne Anstrængelse angreb den Affældige saaledes, at han efter et Aars Forløb maatte lade den ophøre. Endnu levede han i 5 Aar under Livskræfternes kjendelige Afstagen, og allerede 1814 ansaae han sin paa Palmesøndag samme Aar i Cabinettet holdte Prædiken for sin Svanesang, med hvilket Udtryk han tilegnede sin ham saa hengivne Biograph den.

Den 28de Januar 1809 -blev han udnævnt til Commandeur af Dannebrog; og i det han i sin Autobiographie omtaler dette Beviis paa sin Konges vedvarende Naade, beklager han kun, at hans Kræfter og Virksomhed ei længere svarede til hans Ønsker og Forpligtelser. — Møller tilføier: „Neppe har

nogen Dannebrogsskibder dybere følt Betydningen af Indskriftens Ord: For Gud og Kongen."

Hans Livs Kamp udslyktes langsomt. Han døde uden nogen smertelig Sygdom den 19de October 1816, 72 Aar gammel. Møller siger: „Hans sidste hørlige Bøn, hvilken han med halvbrudt Stemme fremstammede, var for Kongen og Kongehuset." Vi ville føie til: Her bad den døende Sjælesørger og Undersaat; og den Retfærdiges Bøn var vistnok alvorlig. Paa hans Begravelse anvender Møller, hvad Plutarch siger om Numas Jordfærd, at den bidrog endnu mere til at forhøie hans Livs Hæder. Tvende Prindsfer af det Kongelige Huus, Prinds Christian Frederik og Prinds Frederik Ferdinand, fulgte hans Liig til Graven. Resten beskriver Møller omtrent i Plutarchs Maneer: „Folk af alle Stænder samlede sig til hans Begravelse; mangfoldige Præster, ogsaa fra fjerne Egne, vare tilstede og ledsagede Liget; den øvrige Skare, blandet med Qvinder og Børn, fulgte, ikke som ved en gammel Foresats Begravelse, men Alle ledsagede de ham under Taarer og Sukke, som om Enhver af dem havde havt en af sine bedste Venner, hændt i sit Livs blomstrende Alder, at begrave."

Universitetets unge Theologer havde udbedet sig det som en Ære at henvære hans affselede Legeme til dets Hvilested. Det blev nedsat i Trinitatis Kirke, hvor Biskop Münter først holdt sin Sørgetale, og Pastor N. F. S. Grundtvig, en Frænde af den Hensøiede, derefter tilføjede nogle Ord til hans Aminselse. Herfra bragtes Liget til Petri tydske Kirke,

hvor det blev bisat, ved hvilken Keilighed ogsaa denne Menigheds Præst, Dr. Kochen, bragte den Hødenfarne sin Afskedshilsen, og hvad disse Talere tolkede os i Religionens Navn, det sang Ingemann og flere Digtere i Begeistringens Toner. Ogsaa det Kjøbenhavnske Universitet bevidnede paa flere Maader sin Høiagtelse for den Afbøde, især ved at anstille en Særgesest til hans Hæder den 12te December 1816, da Professor Eloqvendiæ, Dr. Thorlacius, i en latinsk Tale udviklede, hvad Balle havde været som Lærer, som Biskop og som Menneffe. En Cantate til denne Keilighed var forfattet af Professor Rahbek og udførtes af de Studerende.

Møller slutter saaledes: „At see Kirken ved oplyste Lærere opbygget, Religionen ved indsigtfulde Forsvarere haandhævet, og dens Bekjendere lykkelige formedelst en god Samvittigheds Pagt med Gud — dette vorde Din Vøn i Himlen, Du Forklarede! saa sandt som det var den eneste, for hvilken Du her paa Jorden levede, virkede og streed!“

Saa vidt har jeg kunnet tale med og efter Møller. — Ei uden Smerte gaaer jeg over til at tale om ham, som den, hvis Ord saa tidligt skulde høre op at lyde iblandt os. Men ligesom Himlen nu forener Balle og ham, saaledes, som en levende Aand for sand Christendom forenede dem paa Jorden, og saaledes, som de Begge vare enige i at elske Slagelse Skole, fra hvilken de som Ynglinger vare udgangne, saaledes bør og deres gamle Fostermoder

samle deres Eftermæle paa disse Blade; og jeg haaber ei at fortørne den høiærværdige Forfatter af Jens Møllers Levnetsløb, meddeelt i Dansk Litteraturtidende for 1831, No. 13 og 14, og senere aftrykt i det efter Jens Møllers Død udfomne fjerde Bind af Tidsskrift for Kirke og Theologie, naar jeg til dette Niemeed benytter hans Arbeide.

Jens Møller er fød den 19de Marts 1779 i Karrebek, hvor hans Fader, Joachim Christian Møller, var Sognepræst. Da han var 5 Aar gammel, mistede han sin Moder, og skjøndt Faderen bemærkede hos ham et godt Memme, havde han dog besluttet, ei at lade ham gaae den videnskabelige Veie, fordi han selv med megen Møie havde maattet kæmpe sig frem paa den. Derimod var det hans Beslutning, at Sønnen skulde sættes i Lære hos hans Svoger, Apotheker Worsøe i Holbek. Men — „Hvad Gud vil have frem, kan Ingen forholde,“ og igjennem Veie, der aabne sig under Sorg og Savn, veed Forsynet ofte at naae sit Maal. Saaledes med Jens Møller. Hans Fader havde indgaaet nyt Egteskab, men døde fort derpaa, førend han endnu fik sin Plan med Sønnen iværksat. I Møllers Barndom var en aldrende Tomfru Paludan hans første Lærerinde, og siden traadte hans Fader til og gav ham Underviisning i Religion, - Skrivning og Regning. Den af Faderen fattede Plan for Sønnens Anbringelse tilfredsstillende ikke den velsindede Stedmoder, som hos Drengen lagde Mærke til saa bestemte Anlæg og en saa afgjort Lyst til Studering, at hun ansaae det for en Samvittigheds sag at følge de Bink, Naturen

gav; og skjøndt hun var uformuende, vovede hun dog at drage til Slagelse, hvor hun satte Sønnen i den lærde Skole, efterat han først i nogen Tid havde nydt Underviisning af en brav og omhyggelig Mand, Skolelærer Dahl i Fuglebjerg.

I Slagelse lærde Skoles Protokol findes om ham følgende:

„Jens Møller,

antagen den 7de Mai 1790,

fød den 19de Marts 1779. Hans Fader, Hr. Jochum Christian Møller, døde den 14de Juli 1789. Efter hans Død er han underviist af Jvar Dahl, Skoleholder i Fuglebjerg i et halvt Aar til Paaste 1790. Har lært Forklaring, at skrive, Regning efter Eramers Regnebog til Beretregning, begyndt paa Donat. Hans Stedmoder cavit de cursu Academico absolvendo. Fik Plads nederst i nederste Klasse.

Bed	Eramen	1790.	Hurtig og tro Hukommelse, skarpt Dømmekraft.
—	—	1791.	Ligesaa. Opflyttet i mellemste Klasse.
—	—	1792.	Beskynderlig Beqvemhed, udmærket Flid, roesværdig Fremgang.
—	—	1793.	Ligesaa.
—	—	1794.	Ligesaa. Opflyttet i øverste Klasse.”

Videre har Skoleprotocollen ikke ham angaaende; thi den brave Professor Wøldike, hvis i Skolearchivet beroende Regnskaber og Concepter isørigt be-

vise, at han var en dygtig Contorist — maafsee noget langsom, men og desmere omstændelig — har i Skoleprotokollen ikke fortsat de aarlige Notater og tilføjet Dimissionsnotater for alle Skolens dimitterede Disciple; men hvad der i saa Henseende mangler angaaende vor Møller, er suppleret i foran omtalte af H. H. Hr. Biskop K. Møller forfattede Levnetsløb, for hvilket en Autobiographie, den Udsøde har efterladt sig, er lagt til Grund.

Den, hvem J. Møller meente at skylde Meest iblandt alle sine Lærere, var Skolens Rector, den værdige Professor Peder Wøldike, som, uagtet sin Alvorlighed, behandlede sine Disciple med Kjærlighed og Humanitet. Af ham nød Møller en grundig Underviisning især i Latin og i Græsk; og da Wøldike fremfor Alt drev paa Latinen, tog han, især for den latinske Stiils Skyld, Disciplene hjem til sig udenfor de sædvanlige Skoletimer *). Sin Tak-

- *) Paa en Tid, da Gangopvartning og anden Skolevedtægt foranledigede megen Afbrudelse i Skolegangen, kunde saadan Extramanuduction vel være nødvendig og nyttig. Som Skolesagerne derimod nu staae, maa man i Regelen ønske, at al Privatmanuduction bortfalder; thi er Underviisningsplanen rigtigent lagt, og bliver den trolligen fulgt, da kan og maa Discipelen hjælpe sig med den Underviisning, der gives i selve Skoletiden. Man kan ei engang uden Savn af den Tid, han behøver til Recreation og til selv virksom Repetition og Præparation, modtage Privatmanuduction udenfor Skoletiden. Mange andre Fag vorde da ofte satte tilside for et enkelt; og hvad det Værste er: i den Tanke, at Repetenten kommer udenfor Skoletiden, henhører og, hvis Læreren ikke pass

nemmelighed imod Wølbike, sin Kjerlighed for denne Mand og hans Minde, har Møller flere Gange i Samtale med mig hjerteligen udtalt. Endnu sidste Gang, jeg talte med ham (i Juli 1833), sagde han mig, at han agtede at indbyde nogle af Wølbikes Disciple til i Forening med sig at reise den Eftede et Monument, og han glædede sig, som et fromt Barn, da jeg førte ham op i Sanct Mikfels Kirke, og viste ham, at Monumentet alt længe stod der. Hans ærlige Følelse var her et langt skjønnere Monument, end Marmoret *).

Imedens vi talte om Halle, have vi paa sit Sted bemærket, hvorlunde Møllers Primat iblandt

ser paa ham, henfsaer Disciplen den gyldne Tid paa Skolen, og har, naar han har gaaet i Skolen et Aar, neppe været der en Maaned, saaledes, som han burde være der. — Jeg beder bemærket, at jeg kun siger i Reglen; thi fornuftige Undtagelser kunne Omstændigheder gjøre.

- *) I Skjønsonhed imod værdige Lærere, som i mere Godt, vare Halle og Møller hinandens lige. Foruden hvad der paa sit Sted forhen er anført om Halle's Ytringer i saa Henseende, kan her tilføies, at der i Skolens Archiv ligger et Brev fra ham til Rector R h u d af 30te August 1767, hvori han medder ham, at han har faaet det Winstrup = Resenske og det Rosenkranske Reifestipendium; i hvilket Brev den unge, glade og lykkelige Candidat med udtrykkelige Ord erindrer „hvad Flid og Umage Læreren har havt med ham i hans Skolegang, og hvad Godhed der i den Tid er ham viist.“ — Med Flid siger jeg værdige Lærere; thi baade Halle og Møller forstode meget godt, quid distent æra lupinis.

sine Meddisciple kaarede just ham til i Aaret 1796 at være Skolens Tolk til Bispens Gre. Foruden dette siger hans Biograph os, at det tillige blev ham overdraget at forfatte nogle latinske Inscriptioner, som ved denne Leilighed skulde bruges. I Udkastet til en af disse havde den unge Latiner, som i dette Dieblif havde tænkt mere paa sine Glasfikere, end paa sin Catechismus, skrevet *Dii* istedetfor *Deus*, og fik, da han viste sin Rector Udkastet, den Anmærkning: „I er dog vel ingen Hedning?“ ved hvilken den brave Rector paa en net Maade viiste ham, at man kan undgaae at synde imod Grammatikken, uden endda at være skyldfri. At Valle allerede ved den Leilighed lagde Mærke til Møller, er forhen fortalt. — At Møllers Talenter ogsaa vare erkjendte udenfor Skolens Kredss, sees deraf, at han af Flere blev opfordret til at forfatte en Hæderssang til en Høitidelighed, som Grev von der Nath paa Antvorskov anstillede til Gre for sin Svigerfader, Statsminister P. A. Bernstorff; og det gjør identviol Møllers Bestedenhed Gre, at han undslog sig for dette Hverv, og beviser, at han allerede da kunde fatte Idealer, som han ei ansaae sig selv istand til at naae: thi hos den unge Discipel skal man dog vel ikke antage dette Afslag for en subtil Retirade med Hensyn paa Sententsen: *Si tacuisses, Philosophus mansisses*. Selv bemærker Møller i denne Anledning, at det saae temmelig upoetisk ud i Slagelse-Egnen, efterdi man henvendte sig til en Skolediscipel om en Velkomstsang.

I Efteraaret 1797 blev Møller dimitteret til Universitetet med et meget hæderligt Testimonium,

til hvilket jeg har Professor Wølbike's Concept liggende for mig, og af hvilket Møllers Biograph meddeeler følgende: *Ex plurimis, quos nobis cognoscere contigit, egregiæ indolis adolescentibus, haud scimus an quæquam huic nostro anteferendum autumemus. Sive enim munera naturæ studioso necessaria spectentur, alius sane alio præpollere solet, æqvabiliter temperata et amice conspirantia pauci sortiuntur, quibus ille sine dubio est adjungendus* — og efter en Skildring af Ynglingens vedholdende Flid hedder det: *Sive demum facienda sit morum censura', tam castigata fuit a prima pueritia vitæ institutio, ut voluptates illicitas caute reformidans otia sua potius in eruditis traduxerit deliciis.* — Til Examen artium blev han indkaldt, og til Philologicum og Philosophicum erholdt han *Laudabilis præ ceteris* i alle Rubrikker. .

Allerede under sin Forberedelse til anden Examen lagde han sig med Iver efter de levende Sprog og de skjønne Videnskaber, og retsærdiggjorde saaledes strax det Vidnesbyrd, der fra Skolen var givet ham — *judicia de se non dedecoravit.* — Under sit Ophold ved Universitetet mødte Møller, som drog til Kjøbenhavn med en contant Formue af 25 Rigsdaler, og kunde af sin fattige Stedmoder Intet vente, Understøttelse af Assessor, Apotheker Hagen, som, skjøndt kun fjernt beslægtet med hans Stedmoder, tilbød ham frit Middagsbord, hvilken Belgjerning han nød i 3 Aar, desuden af Grosserer Wassard og Flere. — Ifølge det af Professor Wølbike for Aaret 1797 aflagte Regnskab havde Møller ved sin Dimission

et Dylag af Skolestipendier til Beløb 177 Rdl. 40 ø. Han oeconomicke Vilkaar vare saaledes heldigviis ei saa ublide, at han jo ved at tilbringe nogle Timer med at manuducere i de gamle Sprog, Philosophie og Astronomie kunde leve aldeles sorgfrit ved Universitetet. Iblandt hans academiske Venner nævner Biskop Møller Chr. Jensen, nu Sognepræst i Kirkefaabye, og P. D. Brøndsted, ved hvem han senere stiftede Bekjendtskab med P. Kjerulff, nu Embedsmand i Norge, og i Selskab med de tvende Sidste gjorde han en kort Reise i det nordlige Lydsland, efter at han i Aaret 1800 havde taget theologisk Embedseramen med Characteren *Laudabilis et quidem egregie*.

Det var imidlertid ikke Møllers eget Valg, der oprindeligen bragte ham til at studere Theologien; meget mere havde han strax efter at have taget anden Examen isinde at forberede sig enten til Skolebanen, eller til at kunne søge Ansættelse i det udenlandske Departement, hvilket sidste Dussel vakte hos ham af Lyst til at see fremmede Lande; men Geheimeraad Guldberg, hvis Yndest han var saa heldig at vinde, og som var noget beslagtet med Møllers egen Moder, bestemte ham til for det første at tage Attestats. Men skjøndt de daværende Docenters Underviisning og Veiledning gjorde ham de theologiske Discipliner interessante, blev dog Theologien endnu ikke hans Yndlingsfag, hvorimod hans Tilbøielighed drog ham hen til den classiske Philologie, og meest for at ære sin høie Belynders kloge Raad, tog han den Gang Theologien med, uden at tænke paa engang

at vorde Præst, og end mindre paa at vorde Professor i Theologien. Biskop Møller siger, at hvad der svækkede hans Lyst til det theologiske Studium, var den da herskende Lidsaand, der drog flere gode Hoveder med redelige Gemytter bort fra det præstelige Kald; thi — som han siger — „naturligviis vilde unge Mennesker, der endnu ikke havde Mod nok til at trodse Verdens Domme, nødigen passere enten for Hyklere eller for Domsmerc; men for en af Delene blev af de Fleste paa den Tid den Præst anseet, der ærligen troede det Gudsord, han var kaldet til at forkynde.“ Hertil tør maaskee føies, at det sikkert og vil have været Tilfældet, at den theologiske Candidat, ei saa meget med Hensyn paa, hvorledes Andre vilde dømme om hans Ærlighed eller hans Forstand, som af Frygt for, at han ei retteligen skulde kunne forkynde Sandhedens Ord til Opbyggelse, kunde undvige det Kald, hans Hjerte meest elskede, just og blot af Ærbødighed for Kaldet selv.

Istedetfor at gaae ind i det pædagogiske Seminarium, som kort før Møller tog Attestats var blevet oprettet, valgte han hellere at studere paa egen Haand og derhos øve sig i at undervise. I Aaret 1801 blev han Huuskærer hos Hoffjægermester Svaneffjold, og havde i denne Situation, foruden andre Fordele, ogsaa den, at være om Vinteren i Kjøbenhavn, og om Sommeren Kjøbenhavn nær — et Gode, saa mangan Candidat er nødt til at opgive, og dermed tillige sin bedste Leilighed til at fortsætte sine Studier. Møller benyttede Leiligheden og deelte sin Tid imellem Theologie, Philosophie og de skjøne

Vidensfaber; men skjøndt han øvede sig i at prædike og lærte theologiske Skrifter, kunde dog den theologiske Litteratur endnu ikke saaledes interessere ham, som den gamle classiske og den nyere skjønne Litteratur. De levende Sprog, først Tydsk, siden Fransk og endelig Engelsk, lærte han sig selv.

Ved tvende Priis Skrifter, det ene om den nordiske Mythologies Brugbarhed i Poesien, det andet en Sammenligning imellem et Par Digte af Horats og Virgil, af hvilke det sidste vandt Universitetets Guldmedaille, banede han sig Vej til fortrinlig Indest hos Moldenhawer, Baden og Thorlacius, og blev som en Følge heraf, uden at have været i det pædagogiske Seminarium, kaldet til at være Adjunct ved Slagelse Skole 1802. I Slagelse fandt han endnu sin gamle elskede Rector Wøldike, og ved Skolen vandt han saaledes sine Foresattes Tillid, at han efter et Aars Forløb blev beskikket til Conrectorens Vicarius.

Paa denne Post forøgedes hans Skolearbejde, men han nød og den Glæde at have mange lærvillige og begavede Disciple, iblandt hvilke nogle, saasom Inngemann, Rosenkilde, Brødrene Westengaard, Freuchen og Flere, siden have skaffet sig et Navn, deels i Kirken, deels i Litteraturen. Hvad det forøgede Arbejde angaaer, da kunde Møller ved sin Kraft og Flid bære Meget, og endda have Tid til egen Uddannelse; og var det — som han selv anmærker — til Skade for hans senere academiske Stilling, at han saa tidligt forlod Universitetet, saa bemærker han tillige, at det i Slagelse ei

fattedes ham paa Omgang med Lærde, af hvilke denne lille Bye paa den Tid havde foruden hans gamle Lærer, Wøldike, endvidere Conferentsraad E. Fleischer, den ældre og yngre Bastholm, daværende Pastor Plum og dennes Eftermand, Fuglsang, hvilke baade ved at aabne ham deres rige Bogsamlinger, og ved at give ham Opmuntringer og Raad, fremmede hans Studier.

Kun i kort Tid skulde Slagelse Skole nyde Godt af Møller som Lærer. Da Münter var bleven Biskop i Sjælland, og Krog-Meyer Lærer for Prindserne paa Augustenborg, blev Møller, som i Aaret 1806 ved et Priisfrift over „den pragmatiske Histories rette Væsen og Misbrug,“ havde vundet Videnskabernes Selskabs Guldmedaille, i September 1808 af Hans Majestæt kaldet til at være Professor theologiæ extraordinarius, med Befaling at tiltræde sit Embede den 13de October. Udgiveren af disse Blade hørte hans første Forelæsning „om Humanitetsstudiernes Bigtighed og Værd for Theologen,“ og jeg vedblev stadigen at høre ham med Nytte og Taknemmelighed, indtil han den 10de Januar 1810 eraminerede mig til Examen theologicum.

At Møller var tilfreds med sin academiske Stilling, kan iblandt Andet derved godtgjøres, at han ei ønskede at omskifte den med andre, som i oeconomicke Henseende vare mere fordeelagtige, skjøndt han flere Gange havde kunnet det. Han har i denne Henseende i to Samtaler med mig til forskjellige Tider yttret, at hans Tilværelse var saa sammenvoret med Kjøbenhavns Universitet, at den neppe sørend ved

Døden lod sig affondre derfra. Og at hans Stilling var tjent med ham, derom vidner deels den Omstændighed, at han ingenstinde anmeldte noget Collegium uden at have den Opmuntring at læse det til Ende, enten for et talrigt eller dog for et ikke lidet Auditorium, og deels de praktiske Functioner, han i Egenskab af Professor overtog og til de vedkommende Gjenstandes Lærø beførgede, saasom Ephorateret for Valkenborp's Collegium, Directoriatet for Professorernes Entekasse, foruden andre Ephorater og endelig Opsynet over Universitetets Dvæstus, i hvilket Embede det lykkedes ham ved sine værdige Collegers Bistand at bringe et indviklet Pengevæsen i en bedre Orden.

Som academisk Docent var Møller meget flittig, og som Skribent har han leveret rige og stjernefrugter af sine mange og fleersidige Kundskaber. Strax efter at han havde tiltraadt sit academiske Lærereembede, hørte vi af ham tvende Collegier, det ene over Kirkehistorien, det andet over Bøger af det gamle Testamente. Siden læste han som oftest tre og undertiden fire Collegier, og i Aaret 1812 begyndte han desuden at holde Skrives- og Disputeresvølsker med profectiones iblandt sine Tilhørere. Han har i sin Embedstid læst over de allerfleste til den lærde Theologie henhørende Discipliner, og derhos fra 1811 af, da han var bleven færdig med den første Cyclus af sine Forelæsninger, været een af Danmarks flittigste Skribenter. Hans theologiske Bibliothek udgjør 40 Bind, og at det Allermeste deraf er hans eget Arbejde, er bekjendt. Hans Tidsskrift for Kirke og Theologie slutter sig som en Fortsættelse hertil, og

af dette Skrift udkom 3 Dele imedens han levede, den Aste er udkommen efter hans Død. I mange Aar var han æsthetisk Recensent i den danske Litteraturtidende, og fra den Tid, da Prof. P. E. Müller var bleven Biskop, var han denne Tidendes Redacteur.

I hvor meget han af Tilbøielighed og Pligt fysiølede med Theologien, blev dog Historien, især Fædrelandets, ved at være Gjenstand for hans Forsken og hans Arbeidsomhed. Hans til Historisk Calendar, 1814—17, givne Bidrag, hans Lovtale over Daniel Rantzau, men især hans Mnemosyne, give ham en hæderlig Rang iblandt Fædrelandets Historikere. For det danske Bibelselskab arbejdede han meget og kraftigen, og som Medlem af Directionen for Borgerdydsstolen paa Christianshavn var han i 13 Aar et virksomt Medskab til denne Skoles Fremme.

I Aaret 1813 blev han Professor Theologiæ ordinarius, og tog samme Aar den theologiske Doctorgrad. 1819 blev han Assessor Consistorii, i hvilken Egenskab han 6 Gange har været Decanus, og 2 Gange Universitetets Rector. I Aaret 1828 blev han Ridder af Dannebrog, og har sikkert selv ved denne Leilighed følt Bægten af de Ord, om hvilke han 11 Aar i Forveien taler i Valles Levnetsløb.

Meente Møller om Valles, at han for tidligt afsluttede sit theologiske System, saa begik han neppe selv denne Feil. Hans værdige Biograph bemærker, at der i de første Dele af theologisk Bibliothek spores nogen Vaklen imellem den blotte Fornuft-

trøe og den egentlige Aabenbaringstrøe; men han tilstaaer derhos, „at Møller, som Theolog, stræbte at holde sig lige langt fra Manges Forgubelse af den menneskelige Fornuft og fra Andres Nedværdigelse af denne Menneskets ypperlige Gvne — at han indsaae, at vi kun ved Fornuften have Receptivitet for Troens Sandheder, — saa at han stod ligesom i Midten af de stridende Partier; men fordærvede maafee derfor sin Sag med begge.“ —

Neppe var andet mueligt, end at Møller, som med sin livlige Sjel greb og veiede ethvert Sandhedsstof, som med sin rastløse Virksomhed producerede Resultatet af sin Pønsen, og med uforbeholden Aabenhjertighed sagde om de drøftede Gjenstande, hvad han meente, — maatte i et langt Skribentliv, naar dette maales efter Udbyttet, mere end efter Aarene, udtale Meget, der kunde synes at vise hen til forffjellige Sider, saa at hans Tanke kunne anses at have — om jeg her tør bruge dette Udtryk — gaaet Compasset rundt. Men har han aldrig indrømmet en Mening Mere, end den med Sandhed tilkommer, saa kan netop intet besindigt Partie anke paa hans theologiske System; og skal man her ved de stridende Partier tænke Rationalisme og Suprarationalisme i deres Yderligheder, saa have vi jo her just den Scylla og den Charybdis, imellem hvilke det er den ubornerede Theologs høieste Navigationsopgave — rigtigheden at kunne styre.

Imedens Møller var Lærer ved Slagelse Skole, givte han sig med en Kjøbmands Datter i Slagelse. Denne hans Hustru døde 1823 efter en haard og

langvarig Sygdom, og efterlod ham 3 Døttre og 2 Sønner. 1825 indgik han nyt Egtteskab med en Datter af Justitsraad, Amtsforvalter Kellermann i Neumünster. Hun fødte ham 2 Døttre og 2 Sønner, saa at han ved sin Død efterlod 9 Børn.

Hans Ven erklærer, at hvad der især bandt ham, den Aldre og Fjerntboende, til ham, var det aabne, oprigtige, christelige Sindelag, der fremlyste af hans Breve, den sande uhyklede Gudsfrugt, Frugten af barnlig Tro paa Guds Ord, hvilken var den Afsøde — saa høit han end agtede Talent og Videnskab — den egentlige Maalestof til at bedømme Menneſteværð. — Hvad jeg kjender om den Afsøde, stemmer hermed; og jeg kan sige til — hvad der rigtig nok er mindre vigtigt — at jeg, imens han var min academiske Lærer, havde Leilighed til at kjende ham, som den, der behandlede den fattige og beskedne Student med inderlig Humanitet og Godmodighed, at jeg har flere ret venlige Breve fra ham, og at jeg har havt mange opmuntrende Samtaler med ham i Aarhus, i Kjøbenhavn og i Slagelse, af hvilke den sidste, i Juli 1833, baade var den længste og den dybeste. Ved den blev Aftalen, at vi nogle Dage efter skulde sees i Kjøbenhavn. Uheldet vilde, at jeg kom en Dag eller to for sildigt (den 5te August). Han havde foretaget sin sidste Reise til sine Kjere i Provindserne, og jeg saae ham ikke mere. Kort Tid efter faldt han i en haard Sygdom, af hvilken han dog igjen for saa vidt blev restitueret, at han den 15de October kunde skrive til sin Ven Biskop Møller, i hvilket Brev han takker for Liv og gjenvunden Sundhed — næst Gud — sin fortræffelige Hustrues omme

Vleie og sin Læges store Omsorg. Men det skulde være anderledes. Et Tilbagefald indfandt sig og endte hans Liv den 25de November.

Den 29de November blev hans Liig bisat i Vor Frue Kirke. En overordentlig Mængde Studenter, iblandt hvilke Alumnerne paa Valkendorphs Collegium, havde samlet sig og bare Liget, hvilket et talrigt Følge ledsagede. Efter at en Psalme under Accompaniment af Orgelet var affungen, holdt Stiftets nuværende Biskop, Hr. Dr. Confessionarius Mynster, en Tale, hvori han skildrede den Af døde og hans mangesidige Arbeidsomhed. Paa Talen fulgte Jordspaaakastelsen, og en Psalme sluttede Høitideligheden. — Ligesom Ingemann engang i sin Tid sang i dybe og hjertelige Toner ved Balle's Afsted, saaledes stemte han og sine Strenger til at udtrykke Besmod, Skjønsonhed og Kjerlighed ved Møllers, sin fordums Lærers, Baare, og vi Andre hynnede efter i Røndom, men derfor ei med mindre Følelse.

Trykfeil.

©. 8, Lin. 9, Lærestifter, læs: Læverstifter.
— 67, — 16, fulde, læs: hulde.

Den offentlige Examen

i

Slagelse lærde Skole

for Aaret 1835

foretages i følgende Orden:

Mandag, den 14de September.

- Kl. 9—1   IV, III og II Kl. Latinſt Stil.
                  I Kl. Danſt Stil.
— 3—6   IV, III og II Kl. Danſt Stil.
                  I Kl. Latinſt Stil.

Tuesday, den 16de September.

- Kl. 9—12   IV Kl. Latin.
— 3—6   — — Historie og Geographie.

Wednesday, den 17de September.

- Kl. 9—10½ IV Kl. Franſk.
— 10½—12 — — Lybſk.
— 3—6   — — Arithmetik og Geometrie.
— 3—6   II og I Kl. Regneprøve.

Thursday, den 18de September.

- Kl. 9—12   IV Kl. Græſk.
— 12—1   — — Gymnaſtik.
— 3—4½   I — Historie og Geographie.
— 4½—6   — — Religion og bibeliſt Historie.
— 3—6   IV og III Kl. Arithmet. og geometr.
                  Udarbeidelse.

Lørdag, den 19de September.

Kl. 9—11	IV	Kl. Hebraïsk.
— 11—12	—	— — Danst.
— 3—4	—	— — Latinsk Grammatik.
— 4—6	—	— — Religion.

Mandag, den 21de September.

Kl. 9—12	II	Kl. Historie og Geographie.
— 12—1	—	— — Danst.
— 3—6	III	— — Græsk.

Tirsdag, den 22de September.

Kl. 9—12	III	Kl. Historie og Geographie.
— 12—1	—	— — Gymnastik.
— 3—4½	II	— — Fransk.
— 4½—6	—	— — Lydst.

Onsdag, den 23de September.

Kl. 9—10	I	Kl. Geometrie.
— 10—11	—	— — Danst.
— 11—12	—	— — Gymnastik.
— 3—5	III	— — Lydst.
— 5—6	—	— — Latinsk Grammatik.

Torsdag, den 24de September.

Kl. 9—10½	II	Kl. Religion og bibelsk Historie.
— 10½—12	—	— — Græsk.
— 12—1	—	— — Gymnastik.
— 3—6	III	— — Arithmetik og Geometrie.

Fredag, den 25de September.

- Kl. 9—10½ III Kl. Dantsk.
— 10½ 12 — — Latin (Prosa).
— 3—5 II — Latin og latinisk Grammatik.

Løverdag, den 26de September.

- Kl. 9—11 III Kl. Fransk.
— 11—1 — — Religion.
— 3—6 II — Arithmetik og Geometrie.

Mandag, den 28de September.

- Kl. 9—11 III Kl. Hebraisk.
— 11—1 — — Latin (Poetie).
— 3—5 I — Latin og latinisk Grammatik.
-

Lil at overvære denne Examen indbydes herved Disciplenes ærede Fædre og Bærger, samt enhver Under af den videnskabelige Skoleundeerviisning; og ønskes, at Disse, saa ofte deres Leilighed maatte tillade det, vilde høre og opmuntre Skolen ved deres Nærvarrelse.

Onsdag, den 30te September afholdes Censuren.

Torsdag, den 1ste October bestemmes til Prøve for tiltrædende Disciple.

Fredag, den 2den October foretages Translocation, hvorpaa Underviisningen samme Dag tager sin Begyndelse.

Efter Examen agtes følgende af Skolens Disciple
dimitterede til Universitetet:

1. Wilhelm Ludvig Birch, Søn af Hr. Justitsraad, Borgemeester Birch i Slagelse.
2. Johan Christian Henrik Fischer, Søn af Hr. Kjøbmand Fischer i Slagelse.
3. Julius Valudan, Søn af Hr. Justitsraad, Postmeester Valudan i Korsbøer.
4. Morten Hansen Bech, Søn af Hr. Kjøbmand og Brændeviinsbrænder N. Bech i Slagelse.

Slagelse den 22de August 1835.

Øvistgaard.

SlægtsBiblioteket

1 3 1 1 8 4